

İnsan Hakları İzleme ve Belgeleme Dizisi

Cilt 1

İZLEME NEDİR

Manuel Guzman
Bert Verstappen

Çeviri

Tercüme: İnsan Hakları Ortak Platformu

HURIDOCS
2003

İÇİNDEKİLER

1. İZLEME NEDİR?	1
1.2 Standart ya da Normlar	1
1.3 İzleme İçin Gerekli Araç ve Aygıtlar	2
1.4 İzlemenin Sonuçlarını Rapor Haline Getirmek	2
2. İNSAN HAKLARININ İZLENMESİ NEDİR?	3
2.1 Temel İnsan Hakları İlkeleri	3
2.2 İnsan Hakları Toplumunun Çalışmaları	3
2.3 Uluslararası İnsan Hakları Standartları	3
2.4 Uluslararası İnsan Hakları Enstrümanlarının Çeşitleri	4
2.5 İnsan Haklarının İzlenmesi	6
2.6 İzleme Türleri	6
2.7 İzleme, Soruşturma ve Belgeleme	7
3. İZLEME NEDEN YAPILIR?	8
3.1 İzlemenin Amaçları	8
3.2 İzleme Sonuçlarını Kimler Kullanır?	8
4. İZLEMİYİ KİM YAPAR?	10
4.1 Standartların Oluşturulması ve İzleme	10
4.2 BM ve Diğer Hükümetler-arası Kuruluşlar Tarafından Gerçekleştirilen İzleme Faaliyetleri .	10
4.3 Hükümet Organlarının İzleme Faaliyetleri	15
4.4 Hükümet Dışı Kuruluşların İzleme Faaliyetleri	15
5. VERİ NASIL ve NEREDEN ELDE EDİLİR?	17
5.1 Bilgi Toplama Yöntemleri	17
5.2 Alan Araştırması	17
5.3 İlgili Belgelerin Toplanması	17
5.4 Veri Nereden Sağlanabilir?	18
5.5 İzlemede Standart Formlar ve Kontrollü Sözlüklerin Kullanılması	18
6. BİR DURUM NASIL İZLENİR?	21
6.1 İzlemede “İhlaller” Yaklaşımı	21
6.2 “Aşamalı Gerçekleşme” Yaklaşımı	21
6.3 Olay Temelli İzleme Yöntemi	22
6.4 Gösterge Temelli İzleme Yöntemi	23
6.5 Kanunlar, Politikalar ve Bunların Uygulanmalarının İzlenmesi	24
6.6 İnsan Hakları Kuruluşlarının ve İnsan Hakları İle İlgili Diğer Hükümet Organlarının Kuruluş ve Gelişmelerinin İzlenmesi	25
7. BİR VAKA NASIL İZLENİR	26
7.1 Vaka Çalışması	26
Suçlanan/Gözetiminde bir Kişiyle İlgili Davanın İzlenmesi İçin Kullanılabilecek Akış Şeması	28
7.2 Mağdurların Rehabilitasyonlarının İzlenmesi	30
7.3 Standart Formların ve Kontrollü Sözlüklerin Vaka İzleme İçin Kullanılması	30
8. VERİ NASIL ANALİZ EDİLİR	31
9. DAHA FAZLA NE YAPILABİLİR?	33
9.1 Hükümet Planlarının İzlenmesi	33
9.2 Göstergelerin Oluşturulması ve Geliştirilmesi	33
9.3 Gölge Raporların Hazırlanması	34
9.4 Sonuç	34
SÖZLÜK	35

1. İZLEME NEDİR?

1.1 İzlemenin Unsurları

İzleme bir durumun ya da tekil bir olayın sonrasında ne yapılması gerektiğini belirlemek üzere yakından gözlemlenmesidir. İzleme aşağıdaki unsurlardan oluşur:

- İzleme uzun bir zaman sürecine yayılır.
- İzleme için büyük miktarda veri toplanması veya alınması gerekir.
- Bir durumun yakından gözlemlenmesi, gelişmelerin sürekli ya da periyodik olarak incelenmesi ya da araştırılması ve belgelenmesi yoluyla gerçekleştirilir.
- Söz konusu olay ya da durumun objektif biçimde değerlendirilmesinde, özellikle neyin yanlış olduğunun belirlenmesinde, standart ya da normlar referans olarak kullanılırlar.
- Bir durumun mevcut standart ya da normlara göre konumunun belirlenmesi için araç ya da aygıtlar kullanılır.
- İzlemenin ürünü, genel olarak duruma ilişkin bir rapordur.
- Rapor sonrasında yapılacak faaliyetler için bir temel oluşturan bir durum değerlendirmesi içerir.

İzleme belirli bir durumun yakından gözlemlenmesidir

1.2 Standart ya da Normlar

Norm ya da standartlar, insanların, şeylerin, olayların ya da durumların ortak, kabul edilmiş ya da üzerinde uzlaşmış özellik ya da davranış biçimleridir. Bir olay ya da durum bilinen normlardan ayrılan özellikler gösteriyorsa anormal olarak değerlendirilir. Bu, düzeltilmesi gereken bir sorun olduğu anlamına gelir.

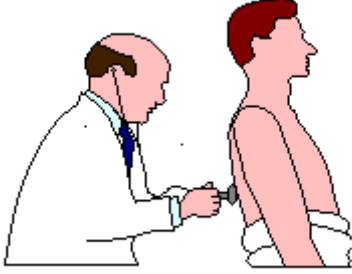
Sıtma hastası bir kişinin durumunu örnek olarak ele alabiliriz. Vücut sıcaklığı bu durum için uygun bir norm oluşturur. Eğer 37,5°C'tan yüksekse kişinin vücut sıcaklığının anormal olduğu söylenir. Bu durumda çare bulunması gereken sorun sıtma, ya da daha doğrusu, sıtmanın nedenidir.

Toplumda, davranış normları, örneğin giyim normları, genellikle toplumun üyelerinin büyük kısmının uyduğu ya da uymasının beklendiği davranışlardır. Normlar yalnızca “ne olduğunu” değil “ne olması gerektiğini” de belirtir. Bu açıdan, normlar, uzlaşan taraflarca uyulan ya da uygulanan anlaşmalarla belirlenebilirler.

Uluslar arasında varılan anlaşmalarda içerilen standart ya da normların birçoğu devlet yetkililerinin görevlerini yerine getirirken gösterdikleri davranışlar ile ilgilidir. Örneğin, suçlu olduğundan şüphelenilen birini tutuklarken polis memurları gerekenden fazla güç uygulamamalıdır. Suçlular hapisle cezalandırıldığında mahkum başına yeterli alan ayrılmış olmalıdır, çok sayıda mahkumu küçük bir hücreye tıkmak benimsenmiş bir standardın ihlali olabilir.

1.3 İzleme İçin Gerekli Araç ve Aygıtlar

Bir doktor hastasını muayene ederken bir çok araç kullanır. Örneğin, vücut sıcaklığını ölçmek için termometre, kalp ve ciğerlerin çıkardıkları sesleri dinlemek için stetoskop kullanılır. Anormal bulgular bir hastalığa işaret edebilir.

Bir toplumun durumunu saptamakta kullanılacak araçlara bir örnek alan araştırmalarında kullanılan anket olabilir. Daha sonra araştırma sonuçları bir yargıya varmak üzere analiz edilebilir. Amaç, genellikle, işaret edilmesi gereken sorunlara ilişkin belirtilere ulaşmaktır. Örneğin, bir bölgede okur-yazar oranları ülke ortalamalarının beşte birine ancak ulaşıyorsa bu, o bölgede eğitim hizmetlerinin yetersiz kaldığının bir belirtisidir.

İzlemenin cinsi ya da kapsamı ne olursa olsun kayıt için araçlar kullanılması her zaman gereklidir. Doktorlar hastalarının sağlık kayıtlarını tutar, avukatlar ifadeleri kaydeder, insan hakları örgütleri ihlallere ilişkin ayrıntıları kaydetmek için standart formlar kullanırlar.

1.4 İzlemenin Sonuçlarını Rapor Haline Getirmek

İzleme bir amaçla yapılır, bu da, bir durum ya da olay karşısında ortaya konulacak eylem için bir temel oluşturmaktır. İzleme genellikle neyin yanlış gittiğini ortaya çıkarmayı ve sorunları çözmesi öngörülen çarelerin işleyip işlemediğini anlamayı amaçlar. İzlemeyi gerçekleştiren kişilerin, bu nedenle, düzenli olarak raporlar halinde bilgi üretmeleri gerekir. Bu raporlar belli bir dönemdeki olaylar ya da bulgulara ilişkin ayrıntıları içermeli ve bir dönemden öbürüne, mevcut durumda bir gelişme ya da gerileme gibi değişiklikler olup olmadığını belirten bir genel değerlendirme sunmalıdır. Yani bu raporlar bizzat izlemeyi gerçekleştiren kişilerin ya da müdahale etmesi istenen diğer tarafların daha sonraki eylemlerinin temelini oluşturur.

İzleme sonsuz bir biçimde sürebilir. Ya da, özellikle durumun gelişme gösterdiği ve bu nedenle izleme gerektirmediği belirlendiğinde de, durdurulabilir. Örneğin bir hastasını tedavi eden bir doktor hastası hastalıktan kurtulduğunda izlemeyi durdurabilir.

2. İNSAN HAKLARININ İZLENMESİ NEDİR?

2.1 Temel İnsan Hakları İlkeleri

İnsan hakları evrenseldir, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka görüş ya da duruş, ulusal ya da etnik köken, toplumsal köken, özellik ya da başka bir statüden bağımsız olarak herkes tarafından kullanılırlar. Ancak, değişik nedenlerle, bazı bireyler haklarının inkar ya da ihlaline maruz kalırlar. Neden, tüm muhalefeti baskı altına alan otoriter bir lider durumunda olduğu gibi tümüyle politik olabilir. Ya da (etnik, kültürel, dini ya da dil grubu açısından) çoğunluktaki grubun azınlığa egemen olması olabilir.

İnsan hakları ilkeleri tüm insanların eşit olduğunu, ve bu nedenle haklarından eşit biçimde yararlanabilmelerinin koşullarının sağlanması gerektiğini söyler. Dahası bu ilkeler diğerleri ile kıyaslandığında dezavantajlı durumda olan grupların varlığını da tanır. Diğer bir deyişle, bazı birey ve grupların mağdur olma riski diğerlerinden daha yüksektir. Korunmalarını güvence altına almak üzere savunmasız gruplar olarak adlandırılan bu gruplar için ek haklar tanımlanmıştır. Kadınlar, çocuklar, mülteciler, azınlıklar, yerli halklar, yaşlılar ve engelliler savunmasız gruplardır.

2.2 İnsan Hakları Toplumunun Çalışmaları

İnsan hakları kuruluşları; resmi, yarı-resmi, hükümetler arası ve hükümet dışı olmak üzere sınıflandırılabilirler. Bu kuruluşlar değişik düzeylerde olabilir: Uluslararası, bölgesel, alt bölgelere ait, ulusal ya da yerel. Bu kuruluşların yerine getirdiği bir çok görev standart oluşturma, standartların uygulanması, kurumsallaşma, eğitim, tanıtım, hukuk reformları, durum izleme ve olay temelli çalışma alanlarına girer. Hükümet dışı kuruluşların çoğunluğu, adalete erişim için hukuki yardım sağlanması ya da belirli bazı mağdurlar için destek ve rehabilitasyon hizmetleri sağlanması gibi, olay temelli çalışma yoluyla doğrudan hizmetler sunarlar.

Standart oluşturma ile; insan hakları bildirgeleri, sözleşmeleri, anlaşmaları ve diğer uluslararası enstrümanlar üzerinde çalışan ve devletleri bunların hükümlerine uymaya davet eden hükümetler-arası kuruluşların çalışmaları kastedilmektedir. İnsan hakları standartlarının oluşturulması görevini yerine getiren hükümetler-arası kuruluşlar arasında aşağıdakiler bulunur:

- a) Birleşmiş Milletler ve alt organları,
- b) BM ile ilişkili, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Uluslararası Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) gibi uzman kuruluşlar.
- c) Afrika Birliği, Amerikan Devletleri Örgütü ve Avrupa Birliği gibi bölgesel örgütler.

2.3 Uluslararası İnsan Hakları Standartları

İnsan hakları standartları, insan haklarının eşit biçimde kullanılması ve savunmasız grupların bu amaçla korunması için oluşturulur ve yine bu amaçla bunlara uyulması beklenir. Bu standartlar, bildirgeler, sözleşmeler, anlaşmalar ve Devletler arasında yapılan anlaşmaların oluşturduğu uluslararası enstrümanlarda yer alır. Evrensel olmaları, ve herkese eşit biçimde uygulanmaları, onları etkili kurallar haline getirir ve insan hakları söylemlerinin siyasi rol kesmelere dönüşmesini engeller.

İnsan hakları standartları ile ilgili bir örnek yaşam hakkına ilişkindir. Kişisel ve Siyasal haklar Sözleşmesinin 6 (1). Maddesi, hiçkimsenin keyfi olarak yaşamından yoksun bırakılmayacağını hükme bağlar. Mahpuslara muamele açısından standartlar esas olarak “*Mahpuslara Muamelenin Aşgari Standart Kuralları*”nda belirtilmiştir.

Diğer bir standart örneği bir asgari çalışma yaşı tesbit edilerek çocukların korunmasını amaçlar. *İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 nolu ILO Sözleşmesi*'nde konu ile ilgili bazı paragraflar aşağıdaki gibidir:

Madde 1: “Bu sözleşmenin kendisi için yürürlükte olduğu her üye, çocuk işçiliğini etkin bir şekilde ortadan kaldırmayı ve istihdama ve çalışmaya kabul için asgari yaşın giderek gençlerin fiziksel ve zihinsel yönden tam olarak gelişmelerine olanak tanıyacak bir düzeye yükseltilmesini sağlayan ulusal bir politika takip etmeyi kabul eder.”

Madde 2, 3üncü paragraf: “Bu maddenin 1 inci fıkrasına göre belirlenen asgari yaş sınırı, zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşın altında, ve hiçbir durumda 15 yaşın altında olmayacaktır.”

2.4 Uluslararası İnsan Hakları Enstrümanlarının Çeşitleri

İnsan haklarına ilişkin enstrümanlar üç kategori altında ele alınabilir:

- Genel ve özel enstrümanlar
- Küresel ve bölgesel enstrümanlar
- Bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan enstrümanlar

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi **genel enstrümanlar**, insan haklarının büyük bir kesimini içerirler. Diğer taraftan bir **özel enstrüman** ise kadın hakları, çocuk hakları, istihdam, bilgi edinme özgürlüğü gibi tekil alanlarla ilgilidir.

Küresel enstrümanlar, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü gibi küresel organlar tarafından üretilmiş olanlardır. **Bölgesel enstrümanlar** ise Afrika Birliği, Amerikan Devletleri Örgütü ve Avrupa Konseyi gibi bölgesel örgütlenmeler tarafından üretilmiş olanlardır.

Devletler açısından **bağlayıcı** ya da **bağlayıcı olmayan** enstrümanlar vardır. *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi* ya da *Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirgesi* hukuki olarak bağlayıcı değildir, ancak uluslararası hukukun bir parçasını oluştururlar ve ulusal yasa ve hukukta sıkça referans gösterilirler. Bağlayıcı olmayan bu belgeler, iyi niyetin ifadesidirler ve ahlaki bir güç taşırlar. Bağlayıcı olmayan bazı belgeler ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu gibi bir hükümetlerarası kuruluşun en üst yönetim organı tarafından kabul edilmiş olmaları nedeniyle daha çok sayıda Devlet üzerinde etkili olurlar.

Hukuki olarak bağlayıcı olan enstrümanlar, *Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi* ya da *Ekonomik, Sosyal ve kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi* gibi sözleşmeler ve anlaşmalardır. Bu tür enstrümanların hukuki olarak bağlayıcı hale gelmesi için belirli süreçlerden geçilmesi gerekir. Bu süreç imzalama ve onaylama ile ilgilidir. **İmzalama**, belgenin bir hükümet tarafından imzalanması ve enstrümanın hükümlerini ihlal edecek herhangi bir şey yapılmayacağı niyetinin ilan edilmesidir. **Onaylama** ise, belgenin ülkenin yasa koyucusu tarafından resmi oylama sonucunda yürürlüğe konması ile imzanın doğrulanması ve enstrüman hükümlerinin hukuki bağlayıcılığının kabul edilmesidir. Özellikle yürütme erkinin yasa yapma yetkilerine de sahip olduğu kimi devletler için iki işlemlerli imzalama ve onaylama süreci yerine tek bir **kabul** işlemi yer alır. Kabul etme de imzalama ve onaylama gibi enstrümanın hukuki olarak bağlayıcı hale getirilmesi amacını gerçekleştirir. Bir sözleşmeyi onaylayan ya da kabul eden Devletler, Taraf Devlet ya da Sözleşmeci Taraflar olarak adlandırılır.

Bazı enstrümanların protokolleri vardır. Protokol, temel enstrümana ek bir anlaşma anlamına gelir. Örneğin, BM İnsan Hakları Komitesinin mağdurların bireysel başvurularını kabul etmesini olanaklı kılan *Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi İhtiyari (1 nolu) Protokolü* gibi. İsminden de anlaşılabilceği gibi bir taraf Devletin bu protokolü onaylayıp onaylamaması Devletin kendi tercihine bağlıdır. Bu nedenle bireysel başvuru işlemi *Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası*

Sözleşmesi'ni onaylayan ya da kabul eden tüm taraf Devletler için değil yalnızca söz konusu Protokolü onaylayan ya da kabul edenler için bağlayıcıdır.

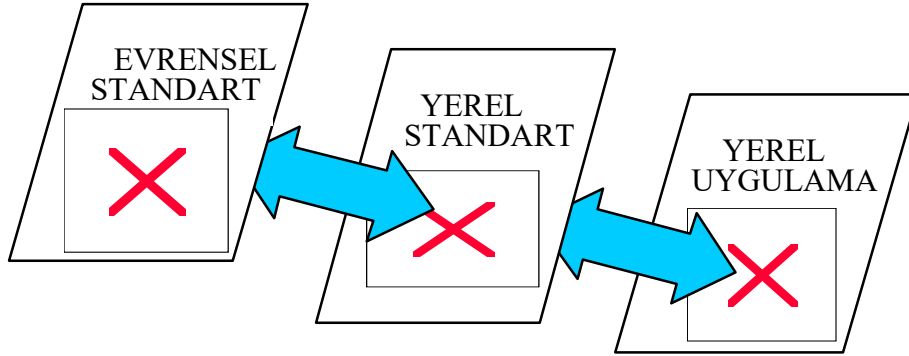
Devletlerin iki türlü yükümlülükleri vardır: Bağlayıcı olmayan enstrümanlara ilişkin ahlaki yükümlülük ve imzalanan, onaylanan ya da kabul edilen enstrümanlara ilişkin hukuki yükümlülük. Devletlerin, yükümlülüklerini yasalar çıkararak ve bu yasaların uygulanmasını sağlayarak yerine getirmeleri beklenir.

Aşağıdaki tabloda bazı örnek enstrümanlar yukarıda sözü edilen kategorilere göre gruplandırılmış olarak gösterilmiştir. Uluslararası enstrümanların daha tam bir listesi için *Micro-thesauri: A Tool for Documenting Human Rights Violations* (İnsan Hakları İhlallerinin Belgelenmesi İçin Bir Araç: Mikro Kavram Dizinleri) adlı yayındaki Uluslararası Enstrümanlar listesine bakınız.

		KÜRESEL	BÖLGESEL
GENEL	BAĞLAYICI OLMAYAN	<ul style="list-style-type: none"> • İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirgesi
	BAĞLAYICI	<ul style="list-style-type: none"> • Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi • Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi • Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi • İnsan ve Halkların Haklarına Dair Afrika Şartı
ÖZEL	BAĞLAYICI OLMAYAN	<ul style="list-style-type: none"> • Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıkların Üyelerinin Haklarına Dair Bildirge • Mahkumlara Muamelenin Temel kuralları Bildirgesi • Suçtan ya da Yetki İstismarından Mağdur Olanlara Adalet Sağlanmasına Dair Temel İlkeler Bildirgesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Demokratik Yurttaşlık İçin Eğitim Bildirgesi (Avrupa Konseyi) • Amerikalılararası İfade Özgürlüğünün İlkeleri Bildirgesi • Afrikalı Çocuğun Hakları ve Refahına Dair Bildirge (Afrika Birliği)
	BAĞLAYICI	<ul style="list-style-type: none"> • Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme • Çocuk Hakları Sözleşmesi • Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliğine ilişkin 100 nolu ILO Sözleşmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezalandırmanın Engellenmesi Sözleşmesi • Amerikan Devletleri Örgütü İltica Üzerine Sözleşme

2.5 İnsan Haklarının İzlenmesi

İnsan haklarının izlenmesi, bir ülkenin mevzuat ve uygulamalarının uluslararası standart ya da normlara uygun olup olmadığının anlaşılması için gerçekleştirilir.

İzleme evrensel olarak kabul gören standartlarla ulusal mevzuatta düzenlenen standartlar arasında bir farklılık olup olmadığını görmek amacıyla gerçekleştirilir.

... ya da ulusal standartlarla uygulanma biçimleri ve gerçek hayatta karşılaşılan durum arasında

2.6 İzleme Türleri

İnsan haklarının izlenmesi odaklandıkları alana bağlı olarak iki genel biçimde gerçekleştirilebilir: durum izlemesi ve vaka izlemesi. Her iki tür de aşağıda özetlendiği gibi farklı izleme biçimlerini içerebilir:

a. Durum izlemesi

- i. İnsan hakları ihlallerinin izlenmesi
- ii. Mevzuat değişiklik tasarıları ve yasalaşma süreçlerinin izlenmesi
- iii. Yasa ve politikaların uygulamalarının izlenmesi
- iv. İnsan hakları kurumlarının kuruluş ve gelişmelerinin izlenmesi

b. Vaka izlemesi

- i. Dava konusu edilmiş bir olayla ilgili hukuki sürecin izlenmesi
- ii. Bir ihtiyaç sahibine sunulan destek ve rehabilitasyon hizmetlerinin izlenmesi
- iii. Bir olaydaki diğer müdahale biçimlerinin izlenmesi

Durum İzlemesi genel olarak bir duruma odaklanır. Örneğin, insan hakları örgütlerinin çoğu bir ülkedeki ihlalleri tanımlayan ve analiz eden raporlar üretirler. Bir durum raporu, olayların belgelenmesinin yanı sıra, ilgili insan hakları mevzuatı açısından, bir ülkedeki ilerlemeye ilişkin bir değerlendirmeyi içerebilir. Durum izlemesinin farklı biçimlerinin hepsi ister hükümetin sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesini izleme amacıyla olsun, ister ulusal izleme amaçlı olsun, örneğin teşhir ve kamuoyu oluşturma faaliyetleri yapabilmek için, yararlıdır.

Vak'a İzleme mağdurla ilgilenen ve ayrıntılı bir izleme biçimidir. Hak arama ya da sağlık konusunda destek sağlama gibi bir mağdur ya da mağdurlar grubu için ya da onlar adına yapılan sürekli çalışmalar vaka izleme olarak nitelendirilir. Belirli bir mağdurun durumundaki gelişmelerin izlenmesi ve belgelenmesi vaka çalışmalarının temel ve ayrılmaz parçasını oluşturur.

İnsan hakları örgütleri daha çok mağdura yönelik izleme yapma eğilimi taşırlar. Hükümet dışı insan hakları örgütlerinin çoğunluğu bir yandan insan haklarından yana genel durumun iyileşmesi öte

yandan da mağdurların mağduriyetten kaynaklanan gereksinimlerinin karşılanması için çaba sarfederken durum ve vaka izlemesini aynı zamanda gerçekleştirirler.

İzlemenin kapsamı aşağıdaki farklı unsurlar açısından geniş ya da dar tutulabilir.

a. Kapsanan Haklar Bakımından

İzleme, örneğin medeni ve siyasal haklar açısından hükümetin gösterdiği performans konusunda bir rapor hazırlamak üzere geniş kapsamlı olabilir ya da örneğin bir ülkedeki kayıp olayları konusunda bir rapor hazırlamak üzere belirli bir alana daraltılabilir.

b. Hedef gruplar açısından

İzleme, tüm toplumu kapsayabilir ya da çocuk, etnik azınlıklar, çalışanlar, mahpuslar gibi özel hedef gruplara yöneltilebilir.

c. Coğrafi kapsam açısından

İnsan hakları örgütleri tarafından yürütülen izleme genellikle ülke çapında bir kapsayıcılığa sahiptir. Bunların yanısıra, daha küçük alanlara, örneğin bir ülkenin baskı altındaki bir bölgesi gibi, odaklanan izleme çalışmaları ya da daha geniş alanlara odaklanan, örneğin Güney Afrika'da çocuk işçilerin durumunun izlenmesi gibi, çalışmalar da vardır.

İnsan hakları örgütlerinin pek çoğu, yukarıda sayılan izleme biçimlerini çeşitli biçimlerde biraraya getirebilirler. İzleme çalışmalarını, örneğin rehabilitasyon merkezlerinin tıbbi müdahaleleri izlemesi gibi, özel bazı alanlara yoğunlaştıran kuruluşlar da vardır.

2.7 İzleme, Soruşturma ve Belgeleme

İzleme tekrarlanan bir bilgi toplama işidir. Sıklıkla çok sayıda ya da bütünü temsil etmeye yetecek sayıda insan hakları olayının belgelenmesini gerektirir. **Soruşturma**, bir ya da daha çok insan hakları ihlalini içeren ya da içerdiği kuşkusu olan bir olayı çevreleyen gerçeklerin ortaya çıkarılması sürecini ifade eder. Soruşturma terimi bilgi toplama (fact-finding) ile eşanlamlıdır. Bazı izleme türlerinde soruşturma yerine kullanılan daha doğru terim **muayenedir**. Örneğin, sağlık görevlileri kurbanların rehabilitasyonu sürecinde gelişmeleri izlerken periyodik muayeneler yaparlar.

Belgeleme bir soruşturma ya da muayenenin sonuçlarının kaydedilmesi anlamına gelir. Özellikle insan haklarının savunulması için kanıt ihtiyacı duyulan durumlar açısından belgeleme çok önemlidir. Dahası, belgeleme olguların, özellikle geçmişteki ve mevcut durumların karşılaştırılması amacıyla, tekrar tekrar izlenmesi için gereklidir. Bir dönem boyunca toplanan veriler bahse konu durumun daha tam bir resmini elde etmek üzere analiz edilebilir.

3. İZLEME NEDEN YAPILIR?

3.1 İzlemenin Amaçları

İzleme, belirli bir durum ya da olayla ilgili olarak neyin yanlış olduğunu belirlemek ve bunların düzeltilmesi için alınması gereken önlemleri tanımlamak amacıyla yürütülen bir faaliyettir. İzleme, ayrıca, bir durumun iyileştirilmesi için alınan önlemlerin işe yarayıp yaramadığını tesbit amacıyla da yürütülür. Bu anlamda bir duruma cevap vermesi amacıyla yürütülen etkinliklerin çoğu, belirli bir olay gerçekleştikten sonra yürütülen tepkisel faaliyetler olarak değerlendirilir.

Bununla birlikte izleme, erken uyarı sağlamak için de yapılır. **Erken uyarı**, bir çatışmanın özellikle de şiddet unsurları içeren bir çatışmanın baş göstermek üzere olduğuna dair belirtilerin görüldüğü bir durumla ilgili bir değerlendirme sunularak, çatışma meydana gelmeden önce müdahale mekanizmalarının harekete geçirilmesini amaçlar.

İnsan haklarının izlenmesi diğerlerinin yanı sıra aşağıdaki amaçlara hizmet eder:

- uluslararası standartların uygulanmasında hükümetlere yardımcı olmak;
- uluslararası standartların benimsenmesi ve uygulanmasında hükümetlere baskı yapabilmek;
- vakaları mahkemeye götürmek gibi ulusal düzeyde hukuki eylemleri başlatabilmek;
- hükümet üzerinde baskı oluşturabilmek ya da kamuoyunun farkındalığını artırmak amacıyla teşhir ve kamuoyu oluşturma kampanyaları gibi eylemler gerçekleştirebilmek;
- mağdurlara yardım edebilmek;
- olası çatışma alanlarına ilişkin erken uyarıda bulunabilmek

Yukarıda sıralananlardan ilk amaç (a) BM'in sözleşmeleri izleyen organları içindir. Sonraki dört amacın hükümet dışı insan hakları örgütlerine yol gösterici olması amaçlanmıştır. Son amaç (f)de sözü edilen erken uyarı faaliyeti ise hükümetler-arası özel kuruluşlar ya da benzer hükümet dışı kuruluşlar tarafından yerine getirilebilir.

3.2 İzlemenin Sonuçlarını Kimler Kullanır?

Hükümete bağlı, hükümetler-arası ya da hükümet dışı çeşitli kuruluşlar, genellikle kendi kullanımlarına yönelik ve kendi özel görevleri/yetkileri temelinde izleme faaliyeti gerçekleştirirler. Örneğin, hükümet dışı örgütlerde çalışan insan hakları savunucuları hak ihlallerini hemen rapor etmek ve gecikmeden müdahalede bulunmak biçiminde doğrudan izleme faaliyeti gerçekleştirirler. BM'in sözleşmeleri izleyen organlarının üyeleri hükümetlerin dikkatini sözleşme gereği üstlendikleri yükümlülüklerle uygun davranmaya davet etmek için gerekli bilgiyi sağlamak üzere gerçekleştirirler. Çatışmaları önlemeyi ya da dönüşümü hedefleyen hükümet dışı ya da hükümetlerarası örgütler erken uyarı yapabilmek için izleme faaliyetinde bulunurlar.

İzleme sonucunda elde edilen bilginin farklı kullanıcıları da vardır, özellikle politika oluşturanlar ve bilim insanları. Hükümet dışı kuruluşların çalışmalarının önemli bir kısmını mevzuatta değişiklik yapılması için lobi faaliyetleri yapmak olduğunun, bu nedenle de izleme sonuçlarının parlamenterler gibi politika oluşturanların dikkatine sunulması gerektiğinin altını çizmemiz gerek. Bilim adamları, akademik dünyada yer alanlar, çoğunlukla farklı kaynaklardan bilgi talep ederek seçilmiş belirli durumları analiz etmeyi amaçlayan dolaylı bir izleme gerçekleştirirler. Bilim adamları tarafından toplumsal sorunların aydınlatılmasında ulaşılan sonuçlar politika değişiklikleri için kullanılabilir ve kullanılmalıdır.

Çok önemli ve özel bir kullanıcı türünü geçici ya da kalıcı ceza mahkemeleri ya da ulusal adalet ve/veya gerçek komisyonları gibi yarı resmi kuruluşlar oluşturur. Hükümet dışı kuruluşların uzun

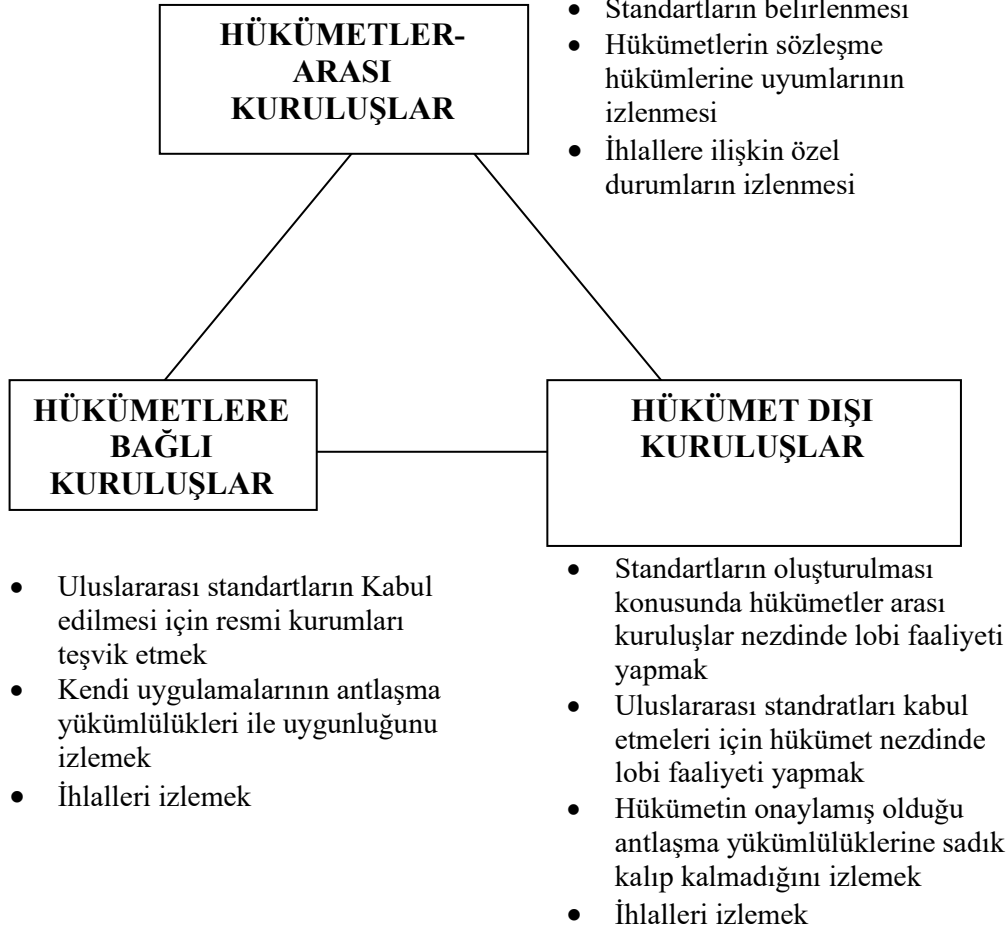
yıllara yayılan izleme sonuçları adalet arayışı ya da geçmişin araştırılması ve değerlendirilmesi amacıyla bu kuruluşlara sunulabilir.

İzleme sonuçlarının diğer kullanıcıları araştırmacılar, avukatlar, diğer insan hakları kuruluşları ve genel olarak kamuoyu olabilir. Örneğin, eylemci gruplar devletin politikalarını açığa çıkarmak için izlemeden elde edilen bilgileri kullanabilir. Kullanım biçimleri ve yöntemleri değişebilir ancak insan hakları konusunda mevcut durumu değiştirme nihai hedefi aynıdır.

4. İZLEMİYİ KİM YAPAR?

4.1 Standartların Oluşturulması ve İzleme

Tüm dünyada, insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması, esas olarak şu üç tür oyuncunun karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen eylemleri ile gerçekleşir: Hükümetler-arası, hükümete bağlı ve hükümet dışı kuruluşlar. Bu kuruluşlar insan haklarına ilişkin olarak aşağıdaki görevleri yerine getirirler:

Yukarıdaki türden kuruluşlar, özellikle de hükümet dışı kuruluşlar uluslararası, bölgesel, alt bölgesel ya da ulusal ve yerel olmak üzere her düzeyde mevcuttur. İzleme yapan kuruluşların yaptıkları izleme faaliyetleri genellikle bir diğerini tamamlar ya da diğerlerinin faaliyetini dengeler. Örneğin, bir sözleşmeye taraf olan Devletin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğine dair izlemede, izleyen hükümetlerarası kuruluş öncelikle taraf devletin hükümetinin kendisinden bilgiyi alır. Bu hükümetler arası kuruluş aynı zamanda hükümetin raporlarını doğrulamak için hükümet dışı kuruluşlarının bilgisine de başvurur.

4.2 BM ve Diğer Hükümetler-arası Kuruluşlar Tarafından Gerçekleştirilen İzleme Faaliyetleri

Birleşmiş Milletler, birçoğu insan hakları ile ilgilenen değişik bölümleri ve bağlı kuruluşları ile birlikte çok büyük bir kuruluştur. Bu bölüm ya da bağlı kuruluşların çalışmaları çoğu kez içiçe geçer, bu nedenle BM'nin yapısını basit sözcüklerle anlatmak zor bir iştir. Her şeye rağmen görevi doğrudan insan haklarını izleme olan BM kuruluşlarını, aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Anlaşma temelli komiteler
- Özel raportörler ve BM İnsan Hakları Komisyonuna bağlı diğer organlar
- Uzmanlaşmış Kuruluşlar

a. Anlaşma Temelli Komitelerin İzleme Faaliyetleri

BM tarafından üretilen altı temel uluslararası insan hakları sözleşmesinin metinlerinde, görevleri bu sözleşmelerin uygulanmasının izlenmesi olan birer komite kurulmasına ilişkin hükümler yer almaktadır. Bu anlaşma temelli komiteler, hükümetler tarafından önerilen ancak bağımsız olarak hareket etmeleri beklenen uzmanlardan oluşur. Bu komiteler, izleme görevlerini esas olarak Taraf Devletlerin düzenli olarak rapor sunmalarını talep ederek gerçekleştirirler.

Aşağıdaki tabloda bu altı sözleşme ve bunlara ilişkin izleme komiteleri ile devletlerin raporlama yükümlülükleri gösterilmiştir.

SÖZLEŞME	İZLEME KOMİTESİ	RAPORLAMA KOŞULLARI
Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi	İnsan Hakları Komitesi	Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki birinci yıl içinde ilk rapor; ilk raporun ardından her beş yılda bir periyodik rapor
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi	Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki iki yıl içinde ilk rapor; ilk raporun ardından her beş yılda bir periyodik rapor
Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme	İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi	Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki birinci yıl içinde ilk rapor; ilk raporun ardından her iki yılda bir periyodik rapor ve Komitenin herhangi bir zamanda talep etmesi durumunda ayrı bir rapor
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi	Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi	Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki birinci yıl içinde ilk rapor; ilk raporun ardından her dört yılda bir periyodik rapor ve Komitenin herhangi bir zamanda talep etmesi durumunda ayrı bir rapor
İşkenceye Karşı Sözleşme	İşkenceye Karşı Komite	Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki birinci yıl içinde ilk rapor; ilk raporun ardından her dört yılda bir periyodik rapor
Çocuk Hakları Sözleşmesi	Çocuk Hakları Komitesi	Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki iki yıl içinde ilk rapor; ilk raporun ardından her beş yılda bir periyodik rapor

Anlaşma temelli bir organın görevini nasıl gerçekleştirdiğini göstermek üzere, *İnsan Hakları Komitesi*'nin nasıl çalıştığı aşağıda kısaca aktarılmıştır:

- 1) Komite görev süreleri dört yıl olan 18 üyeden oluşur. Üyeleri arasından bir Başkan, üç Başkan Vekili ve bir Raportör seçer.
- 2) Her yıl, biri New York (Mart/Nisan) diğer ikisi de Cenevre'de (Haziran ve Ekim/Kasım) olmak üzere üçer haftalık üç oturum gerçekleştirir.
- 3) Her oturum öncesinde Komitenin oluşturduğu çalışma gruplarının oturumları gerçekleştirilir. Önemli çalışma gruplarından biri, raporu incelenecek olan Taraf Devletle ilgili olarak Komitenin üzerinde durabileceği "sorunlar listesini" hazırlayan gruptur.
- 4) "Sorunlar listesi" ilgili hükümete BM'lerdeki Daimi Temsilcisi aracılığı ile iletilir.
- 5) Raporu görüşülen hükümetin temsilcileri Komite toplantısında yazılı soruları sözlü olarak cevaplarlar. Bu noktada, Komite, temsilcilere değişik sorular yöneltir. Sorular basın ya da hükümet dışı kuruluşlar gibi farklı kaynaklardan alınan bilgilerle hazırlanabilir.
- 6) Taraf Devlet raporunun değerlendirilmesi şu sonuçlara yol açabilir:
Nihai yorumlar: Komitenin ulaştığı diğerlerinin yanında, Sözleşmenin uygulanmasını etkileyen güçlükler ve faktörler üzerine bir bölümü, olumlu noktalarla ilgili bir bölümü ve Komitenin öneri ve tavsiyelerini içeren bir bölümü içerebilecek olan hükümlerden oluşur.

Genel yorumlar: Tüm Taraf Devletler ya da genel olarak kişisel ve siyasal haklar sorunu ile ilgili olan, Sözleşme hükümlerine açıklık getirmeyi ve bu yolla Sözleşme hükümlerinin uygulanması ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesi konusunda Taraf Devletlere yardımcı olmayı amaçlayan yorumlardır.

7) Komite BM Genel Kuruluna yıllık bir rapor sunar. Rapor, Komitenin faaliyetlerinin bir özetini, belirli ülkelerin durumları ilgili olarak dile getirilen konuları da içermek üzere tüm karar ve tavsiyelerini içerir.

Diğer komiteler tarafından yürütülen işlemler de İnsan Hakları Komitesi tarafından yürütülenlerle neredeyse aynıdır. Temel bir farklılık İnsan Hakları Komitesinin aynı zamanda raporu incelenmekte olan bir hükümete soru olarak yöneltilebilecek bireysel şikayetleri de kabul etmesidir. *Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin Seçmeli Protokolü*'nün yürürlüğe girmesi buna olanak sağlamıştır. *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi* için de benzer bir protokol tasarlanmaktadır. *İşkenceye Karşı Sözleşme*'de, hepsinden farklı biçimde, Sözleşme metni içinde bireysel başvurulara izin veren bir hüküm vardır.

b. BM İnsan Hakları Komisyonu'na bağlı Organların İzleme Faaliyetleri

İnsan Hakları Komisyonu, Cenevre'de yılda bir kez altı haftalık bir toplantı yapan büyük bir organdır. Komisyon üyeliği BM üyesi ülkeler arasında dönerli olarak değişir. Her üye hükümet Cenevre toplantısına katılacak bir heyet tayin eder. Bu heyet üyeleri anlaşma temelli organların üyeleri gibi bağımsız değil kendi hükümetlerinin görüşlerini temsil ederler.

Komisyon kendi başına izleme faaliyeti yürütmez. Daha çok izleme sonuçlarının açıklandığı ve tartışıldığı bir forum olarak değerlendirilmelidir. BM tarafından akredite edilen hükümet dışı kuruluşlar da Komisyon toplantılarına katılabilir ve açık genel toplantılarda müdahalelerde bulunabilirler.

Ancak, Komisyona bağlı, bazı konularda sınırlı olsa da, izleme faaliyeti yürüten organlar mevcuttur. Bunlar; farklı Özel Raportörler ve Çalışma Grupları ile (daha önce Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu olarak adlandırılan) İnsan Haklarının Korunması ve Yaygınlaştırılması Alt Komisyonudur. Bu organlar izleme faaliyetini farklı kaynaklardan bilgi toplanması, toplanan bilginin analizi biçiminde yürütür, ve bazı durumlarda olayları ilgili hükümete iletirler. Dahası hepsi de İnsan Hakları Komisyonunun yıllık oturumlarında birleştirilen raporlar üretirler. Diğer taraftan yürütebilecekleri izleme faaliyetleri sınırlı olabilir:

1) İzleme organın asıl amacı açısından ana faaliyet biçimi değildir. Örneğin, bir konuda görevlendirilen bir Özel Raportörün görevi tam olarak kendisine verilen konuya ilişkin sorunları incelemek, ihlalleri önlemek ve/veya ihlallere karşı koymak için atılacak adımlar konusunda önerilerde bulunmaktır. O halde, seçilen durumların izlenmesi bu görevin yerine getirilmesini sağlamak için gerçekleştirilir.

2) Bilgi toplama yöntemleri sınırlıdır. Bazı organlar seyrek olarak bilgi toplama görevleri gerçekleştirirler. Bu organların çoğu iletişim yoluyla bilgi toplar. İleti bir mağdurun ya da mağdurlar için çalışan başkalarının bir hakkın ihlali iddiasını içeren bir şikayet başvurusu ya da (aşağıda açıklanan) "1503 kuralı" durumunda muhatabının müdahalesi istenen bir insan hakları durumu alarmı olabilir. Aslında, alınan iletiler ve o ana kadar tamamlanan görevler, bir arada, dünyadaki ya da bir ülkedeki durumu doğru biçimde yansıtmayabilir.

Bir Özel Raportör İnsan Hakları Komisyonu tarafından insan hakları ihlalleri ile ilgili bir alan ya da konuyla ilgilenmek üzere görevlendirilen bir uzmandır. İki tür Özel Raportör vardır: Ülke Özel Raportörleri ve konu Özel Raportörleri. 2003 yılında Özel Raportörler tarafından incelenmekte olan ülkeler Afganistan, Burundi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Yugoslavya'nın dağılması

sonrasında oluşan ülkeler, Irak, Myanmar (Burma), işgal altındaki Filistin bölgeleri ve Sudan idi. Konu Özel Raportörleri (ya da Bağımsız Uzmanlar veya Genel Sekreter'in Temsilcileri) ise bu sırada aşağıdaki konular üzerinde çalışmak üzere görevlendirilmişlerdi:

- Yeterli barınma
- Irkçılığın güncel biçimleri, Irk Ayrımcılığı ve Yabancı Düşmanlığı
- Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi için seçmeli protokol taslağının hazırlanması
- Yasa dışı, Yargısız ve Keyfi İnfazlar
- Düşünce ve İfade Özgürlüğü
- Din ve Vicdan Özgürlüğü
- Sağlık
- İnsan Hakları Savunucuları
- İnsan Hakları ve Aşırı Yoksulluk
- Yerli Halkların Hakları
- Göçmenlerin Hakları
- Yasa Dışı Davranış ve Zehirli Atıkların Boşaltılması
- Yargıç ve Avukatların Bağımsızlığı
- Ülke İçinde Yerinden Edilmiş İnsanlar
- Paralı Askerler
- Zorla ya da Rıza Olmaksızın Kaybetmeye Karşı Korunma
- Gelişme Hakkı
- Eğitim Hakkı
- Beslenme Hakkı
- Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi
- Yapısal Reform Politikaları ve Dış Borç
- İşkence
- Kadına Karşı Şiddet

Çalışma Grupları, İnsan Hakları Komisyonu tarafından belirli konular üzerinde çalışmak üzere görevlendirilen küçük komitelerdir. Halen çalışmakta olan bazı gruplar: Zorla ya da Rıza Olmaksızın Kaybolmalar Çalışma Grubu ve Keyfi Tutuklama Çalışma Grubudur.

Özel Raportörler ve Çalışma Grupları tarafından izlenen alışılmış çalışma biçimi iletişim yoluyla bilgi toplamak ve bir tepki gösterilmesini gerektiren durumlarda harekete geçmektir. Alışılmış hareket bilginin, sıklıkla sonuçla ilgili bilgi iletilmesi talebiyle, bazen de önemli tutukluların salıverilmesi gibi somut bir taleple birlikte ilgili hükümete iletilmesidir. Özel Raportörler ve Çalışma Gruplarının üyeleri ciddi bir durumu yerinde incelemek amacıyla zaman zaman ülkeleri de ziyaret ederler.

Bir biçimde izleme faaliyeti yürüten diğer bir organ da İnsan Hakları Komisyonuna bağlı olarak çalışan (daha önce Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu olarak adlandırılan) İnsan Haklarının Korunması ve Yaygınlaştırılması Alt Komisyonudur. BM Ekonomik ve Sosyal Konseyinin 1503 nolu Kararına atfen “1503 kuralı” olarak adlandırılan yöntemi kullanır. Kısaca, Alt Komisyon herhangi bir ülkede gözle görülür ihlal örnekleri olup olmadığını ve bu örneklerin büyük ölçekli ve sistematik bir ihlal düzeyine ulaşıp ulaşmadığını araştırır. “1503 kuralı”nın içerdiği farklı adımlar şunlardır:

- 1) Alt Komisyona bağlı İletişim Çalışma Grubu hükümetlerin cevapları da dahil olmak üzere bilgi toplar ve bu bilgileri analiz eder. İletişimle alınan bilgiler durumu tanımlamalıdır

ve yalnızca süreklilik arzeden ihlal örneklerinin bulunduğu konusunda inandırıcı bir gerekçe ortaya koyarsa kabul edilirler.

2) Çalışma Grubu bir ülkede süreklilik arzeden ihlal örneklerinin bulunduğu konusunda güvenilir kanıtlar bulunduğunu düşündüğü zaman ilgili iletişim bilgilerini Alt Komisyona iletir.

3) Alt Komisyon, Çalışma Grubu tarafından kendisine yönlendirilen tüm ülkelerin durumlarını inceler ve hangilerinin daha ileri düzeyde çalışılmak üzere İnsan Hakları Komisyonuna aktarılması gerektiğine karar verir.

4) İnsan Hakları Komisyonu, bir ülkedeki duruma ilişkin eylemi daha ileri götürerek, daha üst bir organ olan Ekonomik Sosyal Konseye önerilerini de içeren bir rapor sunabilir. Komisyon etraflı bir soruşturma yapmak üzere geçici bir komite de görevlendirebilir, ancak bunun için ihlallerin gerçekleştiği iddia edilen Devletin de rızası gerekir.

Bir ülkedeki durumla ilgili olarak yapılan tüm işlemler, Komisyonun konuyu Ekonomik ve Sosyal Konseye iletmesi aşamasına kadar gizli kalır. Ancak bu aşamadan sonra o ülkedeki durum farklı BM forumlarında kamuoyuna açık biçimde tartışılabilir. Sadece, esas olarak otoriter rejimler tarafından yönetilen ülkelerden oluşan ve durumları gerçekten tehlikeli derecede kötü olan bir kaç ülkenin durumu Ekonomik ve Sosyal Konseye sevk edilmiştir.

c) Uzmanlaşmış Kuruluşların İzleme Faaliyetleri

Diğer bazı hükümetlerarası kuruluşlar, yönetim organları tarafından benimsenmek üzere enstrümanlar hazırlarlar. Bunların en tanınmış olanı Uluslararası Çalışma Örgütüdür (ILO). Örgütün yönetim organı Sözleşmelerin kabul edildiği yer olan Uluslararası Çalışma Konferansıdır. Sözleşmeleri kabul eden ya da onaylayan Taraf Devletlerin periyodik raporlar sunması gerekir. Bu raporlar önce Sözleşme ve Tavsiyelerin Uygulanması Uzmanlar Komitesi tarafından sonra da üç tarafın (hükümet, işveren ve işçi temsilcileri çev.) yer aldığı Sözleşme ve Tavsiyelerin Uygulanması Konferans Komitesi tarafından incelenir.

Sürdürülen izleme faaliyetlerinin sonuçlarını yansıtan raporlar üreten başka uzmanlaşmış BM kuruluşları da mevcuttur. Örneğin, UNESCO (BM Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu) ve WHO (Dünya Sağlık Örgütü) düzenli olarak tüm dünyaya ait eğitim ve sağlık istatistikleri yayınlarlar. Tüm ülkelerin kalkınma ve insan hakları göstergeleri temelinde başarı düzeyleri ile ilgili iyi bir bilgi kaynağı da BM Kalkınma Programı tarafından yıllık olarak yayınlanan İnsani Gelişim Raporudur.

d) Bölgesel Hükümetlerarası Kuruluşların İzleme Faaliyetleri

İnsan hakları konusunda sözleşmeler hazırlamış hükümetlerarası kuruluşları olan üç bölge vardır: Avrupa, Amerika ve Afrika. Sözleşmeler uygulamaların izlenmesi için (insan hakları mahkemelerini de içeren) bölgesel mekanizmaların oluşturulmasını sağlamıştır. Aşağıdaki tablo bölgesel yönetim organlarını, hazırladıkları sözleşmeleri ve uygulamaların izlenmesi için oluşturdukları organları göstermektedir:

YÖNETİM ORGANI	BÖLGESEL SÖZLEŞME	UYGULAMA ORGANI
Amerikan Devletleri Örgütü	Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi	İnter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonu; İnter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi
Afrika Birliği	İnsanların ve Halkların Hakları Üzerine Afrika Şartı	Afrika İnsanların ve Halkların Hakları Komisyonu; Afrika

		İnsan Hakları Mahkemesi (kurulma aşamasında)
Avrupa Konseyi	Avrupa İnsan Haklarının Korunması ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

İnter-Amerika İnsan Hakları Komisyonu ve Afrika İnsanların ve Halkların Hakları Komisyonu izleme faaliyetini Taraf Devletlerin periyodik raporlarını inceleyerek gerçekleştirirler. Aynı görevi yürüten bir Avrupa komisyonu da nevcuttu, ancak Avrupa Sözleşmesinin uygulanmasının denetlenmesi 1998'den bu yana Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından yerine getirilmektedir. Farklı bölgesel insan hakları mahkemelerinin bölgesel sözleşmelerin uygulanması ya da yorumlanmasına ilişkin konulara hakim olması umulmaktadır.

4.3 Hükümet Organlarının İzleme Faaliyetleri

Ulusal bir insan hakları kuruluşu genellikle aşağıdakilerden biridir:

- İnsan hakları komisyonu: Genellikle farklı alanlardan birçok üyeden oluşan, insan hakları eğitiminden şikayetlerin soruşturmasına kadar uzanan farklı (genel olarak bir komisyondan diğerine değişen) görevleri yerine getiren bir organdır.
- Ombudsman: Genel olarak, hükümetin adil olmayan uygulamalarından mağdur olduğuna inanan bireylerin haklarını korumakla görevlendirilmiş bir kişi ya da bir grup.
- Uzmanlık komisyonu: Etnik ya da dilsel azınlıklar, yerli topluluklar, çocuklar, mülteciler ya da kadınlar gibi savunmasız bir grubun haklarının korunması için çalışan birçok üyeden oluşan bir organ.

Ulusal insan hakları komisyonları genellikle uluslararası standartlar konusunda çalışmak, hükümetlerini bunları kabul etmek için teşvik etmek, ve kabul edilen standartlara uyulmadığında hükümeti uyarmakla görevlidirler. Hükümetlerinin yükümlülüklerini yerine getirmesini izlemenin bir yolu talep edilen periyodik raporların hazırlanmasına katkıda bulunmaktadır.

Uzmanlık Komisyonları ile birlikte ulusal insan hakları komisyonlarının ortak bir görevi de hükümetin dikkatini ülkedeki ihlal alanlarına ve ayrımcılık örneklerine çekmektir. Birçok ulusal insan hakları komisyonu, uzmanlık komisyonları ve ombudsmanlar da dahil, özellikle bir şikayet prosedürü de mevcutsa, ihlalleri izleme yetkisine sahiptir.

4.4 Hükümet Dışı Kuruluşların İzleme Faaliyetleri

İnsan hakları alanında çalışan hükümet dışı kuruluşlar insan hakları eğitimi, savunuculuğu ile mağdurlara doğrudan yardım gibi faaliyetlerin yanında hem genel duruma ilişkin hem de bireysel vakalara yönelik izleme faaliyetleri yürütmektedirler. Hükümet dışı kuruluşlar tarafından yürütülen genel duruma ilişkin izleme faaliyetlerinin odak noktasını insan hakları ihlalleri oluşturur. Bazı hükümet dışı kuruluşların ilgi alanı geniş (kişisel siyasal haklara yönelik ihlallerin izlenmesi gibi) olabilirken diğer bazıları daha özel uzmanlık alanlarına (kayıplar, işkence, vb.) yönelebiliyorlar. Ayrıca, kalkınma ile ilgili hükümet dışı kuruluşlar, kadın grupları ve toplum temelli gruplar gibi farklı kuruluşlar da yavaş yavaş kendi çalışmalarında insan hakları temelli bir yaklaşımı benimsiyorlar. Böylelikle, bireysel haklardan kolektif haklara, kişisel ve siyasal haklardan ekonomik, sosyal ve kültürel haklara uzanan tüm insan hakları spektrumu içerisinde giderek artan bir izleme faaliyeti sürdürülüyor.

Doğrudan hizmet sunan hükümet dışı kuruluşlar vaka izlemesi yapmak durumundadır. Bu, bir mağdurun hukuksal durumunun ya da rehabilitasyonunda kaydedilen gelişmenin izlenmesi olabilir. Vaka izlemesinin yöntemleri Bölüm 7'de tartışılacaktır.

Hükümet dışı kuruluşlar doğrudan ihlallerin izlenmesinin ötesine geçerek, hükümetlerin uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini de izlemektedirler. Hatta bazı hükümet dışı kuruluşlar sözleşmelerin izleme komitelerinde etkin bir rol oynamakta örneğin “gölge” raporlar sunabilmektedir. “Gölge” rapor konusu Bölüm 9’da tartışılacaktır.

5. VERİ NASIL ve NEREDEN ELDE EDİLİR?

5.1 Bilgi Toplama Yöntemleri

İzleme, soruşturma ve belgeleme faaliyetlerinin uzun süre yürütülmesiyle gerçekleştirilebilir. Bu anlamda, düzenli ve sürekli olarak uygulandığında tüm bilgi toplama yöntemleri, izleme yöntemleri olarak değerlendirilebilir. Kullanılabilecek yöntemler arasında: mülakat yapma, gözle denetleme, mahkemelerin izlenmesi, ilgili belegelerin toplanması, fotoğrafik ve diğer kayıt araçlarının kullanılması ve adli tıp muayenesi bulunur. Genellikle her bilgi toplama faaliyetinde bu yöntemlerin ikisi ya da daha fazlası bir arada kullanılır. Örneğin ihlallerin olduğu bir toplumda bilgi toplama faaliyeti insanlarla mülakat yaparak, gözle denetleyerek ve resimler çekerek gerçekleştirilebilir.

5.2 Alan Araştırması

İzlemenin en çok kullanılan yöntemi, mülakat ve standart kayıt araçlarının birlikte kullanıldığı alan araştırmasıdır. Bu yöntem özellikle hakların ihlaline ilişkin olarak tanımlanmış göstergeler (sonraki bölümde tartışılacaktır) ile birlikte kullanılır. Bir **alan araştırması**, bir duruma ilişkin kapsamlı bir görüş oluşturmak ya da bir durumu değerlendirmek için belirli sayıda katılımcıdan benzer türde verinin elde edilmesidir. Alan araştırmalarında mülakat ya da anket araçlarından yararlanılabilir.

Bir araştırma için bütün nüfusa ulaşmak olanaklı olmayabilir. Bu durumlarda araştırma bir örnekleme dayalı olarak yapılır. Üç türlü örnekleme mümkündür:

- a. Rastgele örnekleme - veri toplayıcısının içinde bulunduğu koşullarda rasgele ulaşabileceği kişiler. Örneğin bir araştırmacı özel bir yerde özel bir zamanda bulduğu herkesle görüşme yapmaya karar verebilir.
- b. Yargısal örnekleme – belirli bir kriterle seçilmiş örnekleme. Örneğin, bir araştırmacı bir bölgedeki farklı farklı etnik grupların eşit sayıdaki temsilcileriyle görüşme yapmaya karar verebilir.
- c. Olasılık örnekleme – katılımcıların rastgele seçim yöntemi ile belirlendiği örnekleme. Örneğin, bir topluluğun üyeleriyle görüşme yapmadan önce, hangi evlere gidileceğine karar vermek için kura çekilir.

Olasılık örnekleme diğer türlere kıyasla daha iyi bir araştırma yöntemidir. Bu örnekleme yönteminin kullanılması bulguların örnek topluluktan temsil ettikleri daha büyük topluluğa projeksiyonuna olanak sağlar. Örneğin 300 konutluk bir toplulukta rasgele seçilmiş 60 hane halkı ile mülakat yapılabilir. Eğer görüşülen hane halkından 45inin (% 75) gelir düzeyinin yoksulluk sınırının altında kaldığı belirlenirse, 300 konuttan oluşan topluluğun % 75inin (225 hanesinin) gelirinin yoksulluk sınırının altında olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Rasgele ve yargısal örnekleme yöntemleri kullanılarak yapılan alan araştırmalarının sonuçları da, veri toplama yöntemleri saydam biçimde açıklandığı takdirde, geçerlidir.

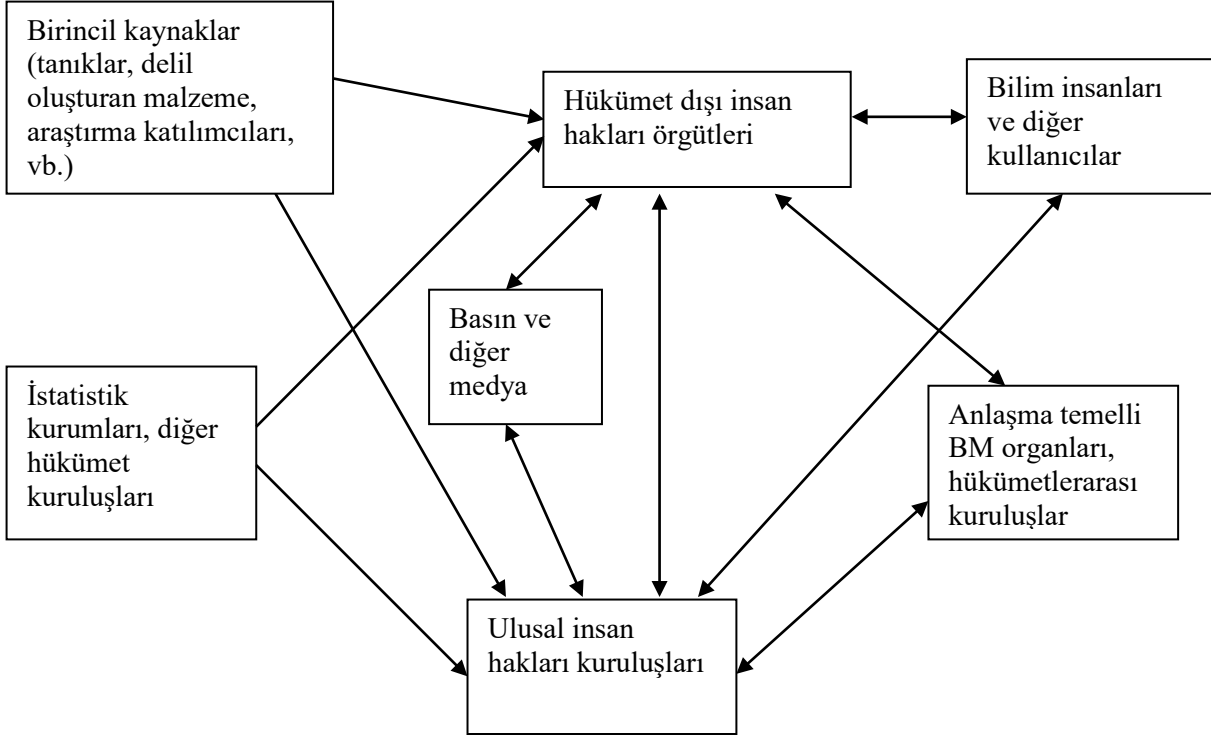
5.3 İlgili Belgelerin Toplanması

İlgili belgelerin toplanması, inceleme ve belgelemede denenmiş ve test edilmiş bir yöntemdir. Bu yöntem, anlaşma temelli organlar tarafından uygulanan periyodik raporlama olarak adlandırılan bir

süreçte kurumsallaştırılmıştır. Hükümet dışı kuruluşların da düzenli bir biçimde farklı hükümet organlarının raporları gibi belgeleri elde etmek için aktif çaba göstermesi gerekir.

5.4 Veri Nereden Sağlanabilir?

Genel olarak veri kaynağı hükümet ya da hükümet dışı kaynaklı olabilir. Aşağıdaki şema insan hakları bilgisinin alışılmış akışını gösterir.

Doğrudan izleme faaliyeti yürüten, örneğin hükümet dışı insan hakları kuruluşlarının kaynaklarını delil oluşturan ölüm kaydı vb. belgelerin yanında soruşturulan olaylarla gerçekten ilgili olan insanlar oluşturur. Bilim insanları ya da politika yapıcılar gibi dış kullanıcılar, malzemelerini genellikle resmi kurumlar benzeri diğer kuruluşlar yanında hükümet dışı kuruluşlardan sağlar. BM'in antlaşma izleyen organları esas olarak hükümetlerden rapor alır, ancak diğer kaynaklardan gelen bilgileri de değerlendirirler.

Bilginin yerel ya da ulusal kuruluşlar tarafından yeniden kullanıldığı belirtilebilir. Örneğin, UNDP raporları birçok ulusal rapora dayanılarak hazırlanmakta, bu raporların ülkelerin performansına ilişkin değerlendirmelerine ise giderek artan biçimde hükümet dışı kuruluşların yayınlarında yer verilmektedir.

5.5 İzlemede Standart Formlar ve Kontrollü Sözlüklerin Kullanılması

a) Standart Formlar

Form üzerinde bilgilerin kaydedileceği boş alanlar olan bir sayfadır. Form kağıt üzerinde olabileceği gibi, bir kelime işlemci sayfası ya da bir veri tabanı programının veri giriş sayfası olabilir. Alanlar üzerine bilgilerin girilebileceği boşluklardır. Boş bir formun doldurulması bir kayıt oluşturulması demektir. **Standart form**, belirli sayıda alanı olan, önceden belirlenmiş bir biçimde düzenlenmiş, her alana veri girişi için kuralları olan bir formdur.

Standart formlar izleme faaliyetleri için önemli araçlardır. En yaygın biçimde araştırmalarda anket ve mağdurlarla ilgili bilgilerin, maruz kaldıkları ihlallerin ve ilgili diğer bilgilerin belgelenmesinde kayıt formları olarak kullanılırlar.

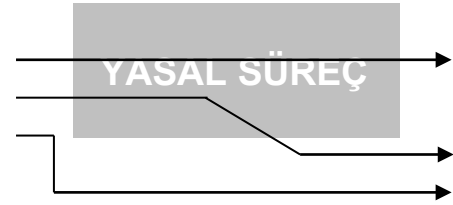
HURIDOS ihlallerin izlenmesinde kullanılmak üzere birçok standart form geliştirmiştir. Bunların kullanımı Bölüm 6'da "Olaylar" İzleme Yöntemi'nde tartışılacaktır.

b) Kontrollü Sözlükler

Bir **kontrollü sözlük** dokümantasyon görevlilerinin bir olayın özellikleri ya da bir belgenin içeriği gibi kavramları temsil etmek için kullandığı terimlerin bir listesidir. Listede bulunan terimlerin mümkün olduğunca kapsayıcı ve karşılıklı olarak dışlayıcı (kesişmeyen) olması için bir çaba harcandığında bu liste kontrollü olarak adlandırılır.

Konuyu açıklığa kavuşturmak için, öldürme olaylarını örnek olarak alabiliriz. Öldürme olayları infazlar ve tasarlanmamış öldürme olayları olarak ayrılabilir. İnfazlar da hukuki (adil bir yargılama sürecinin sonunda verilmiş bir ölüm cezasının yerine getirilmesi), yargısız (örneğin grup/aşiret/aile mahkemesi ya da bazen devletlerin de başvurduğu özel mahkemelerde yasa ve kurallara özen gösterilmeden hızla yapılan yargılamaların hükmü gereği yapılan infaz)¹ ya da yasa dışı (herhangi bir yargı işlemi olmaksızın) olarak sınıflandırılabilir.

Hukuki infaz
Yargısız infaz
Yasa dışı infaz

Farklı infaz türlerinin sıralanmasından sonra kapsayıcı bir listenin tamamlanması için tasarlanmamış öldürme olayları da eklenmelidir. Öldürme olaylarını sınıflandıran bir liste aşağıdaki gibi görünebilir:

1. Kasıtlı öldürme olayları
 - 1.1 Yargısız infaz
 - 1.2 Yasa dışı infaz
 - 1.3 Hukuki infaz
2. Gelişigüzel/rasgele öldürme olayları
 - 2.1 Gösterilerde, kalabalığı kontrol etmeye çalışırken ya da benzer olaylarda öldürmeler
 - 2.2 Bombalama gibi gelişigüzel saldırılarda öldürmeler
 - 2.3 Çapraz ateşte kalarak ölüm
3. Diğer tasarlanmamış öldürme olayları
 - 3.1 İşkence ve zalimane davranış sonucu ölüm
 - 3.2 Fiziksel, psikolojik ve cinsel ihlallerin neden olduğu zarar sonucunda ağırlaşan doğal rahatsızlıklar sonucu ölüm
 - 3.3 İhmalden kaynaklanan ölüm
 - 3.4 Sakatlamaya yönelik muamele sonucu ölüm
 - 3.5 Yanlış kişinin öldürülmesi

¹ Örneğin grup/aşiret/aile mahkemesi ya da bazen devletlerin de başvurduğu özel mahkemelerde yasa ve kurallara özen gösterilmeden hızla yapılan yargılamaların sonucunda verilen hüküm gereği yapılan infaz. (çev.)

4. Açıklanamamış ölümler ve öldürme olayları

Kontrollü bir sözlüğün derlenmesi önemlidir, böylece olayları, kişileri ve şeyleri sınıflandırmak için tutarlı bir referans aracı elde edilmiş olur. Liste istatistik çalışmalarında kullanılan kategorileri içermesi nedeniyle veri analizine de yardımcı olur.

Bir mikro kavram dizini standart formdaki belli bir alan için kullanılan kısa bir kontrollü sözlüktür. HURIDOCS'un yayınladığı *Mikro Kavram Dizinleri: İnsan Hakları İhlallerinin Belgelenmesi İçin Bir Araç*² adlı kitap; fiil türleri, uygulanan şiddet yöntemleri, ihlal türleri, mağdur özellikleri, meslek türleri, ulusal tabiyet, dinler, fail türleri benzeri çok sayıda mikro kavram dizini içerir.

Başka bir yararlı araç ta Stephen Hansen tarafından yazılmış olan *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar İçin Kavramlar Dizini*³dir. Bu kitap ekonomik, sosyal ve kültürel haklar alanı ile ilgili yüzlerce terimi kapsar ve bu alanda bir izleme sistemi tasarlamak için iyi bir temel oluşturabilir.

² Dueck, Judith, Manuel Guzman ve Bert Verstappen. *Mikro Kavram Dizinleri: İnsan Hakları İhlallerinin Belgelenmesi İçin Bir Araç*. Versoix: HURIDOCS, 2001.

³ Hansen, Stephen A., *Thesaurus of Economic, Social, and Cultural Rights: Terminology and Potential Violations*. (Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar İçin Kavramlar Dizini: Terminoloji ve Muhtemel İhlaller) Washington D.C.: AAAS ve HURIDOCS, 2000.

6. BİR DURUM NASIL İZLENİR?

6.1 İzlemede “İhlaller” Yaklaşımı

İnsan haklarıyla ilgili durum izlemelerinde kullanılan iki genel yaklaşım vardır: “ihlaller” yaklaşımı ve “aşamalı gerçekleştirme” yaklaşımı.

“İhlaller” yaklaşımı kişisel ve siyasal haklar alanındaki izleme faaliyetlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır, ancak diğer haklar için de kullanılabilir. Bu yaklaşım, basitçe, hükümetlerin yükümlülüklerini yerine getirmek için attıkları adımları izlemek yerine, tanınan hakların ihlallerini tesbit etmeyi hedefler. İhlaller; öldürme, gözaltına alma, işkence ve göçe zorlama gibi açıkça görünür ya da hükümetin evsizlikle mücadele için gerekli bir politikayı benimsemekte başarısız olması gibi daha az görünür fiiller olabilir.

İhlaller:

- a. Devlet ya da devletin yeterli biçimde denetlemediği taraflar tarafından işlenen icrai fiiller
- b. Devletin ihmali fiilleri olabilir.

Devlet açısından ihlaller devletin üç tür yükümlülüğünü yerine getirmekte başarısız olması demektir. Bunlar:

a) Saygı gösterme yükümlülüğü, devletin bireylerin ya da grupların kişisel bütünlüklerini ihlal eden ya da özgürlüklerini çiğneyen herhangi bir davranışta bulunmaktan kaçınmasını gerektirir.

Bu tür ihlallere örnek fiiller:

- Yasa dışı infaz (bir bireyin yaşam hakkına saygı gösterme yükümlülüğünün ihlali)
- Keyfi biçimde gözaltına alma (bir bireyin özgürlük hakkına saygı gösterme yükümlülüğünün ihlali)
- Bir sendikayı yasaklama (bir grubun örgütlenme hakkına saygı gösterme yükümlülüğünün ihlali)

b) Koruma yükümlülüğü, devletin, bireylerin ya da grupların haklarının başka bireyler ya da gruplar tarafından ihlal edilmesini, özgürlüklerinin çiğnenmesi de dahil, engellemek için gerekli tedbirleri almasını gerektirir.

Bu tür ihlallere örnek fiiller:

- Bir etnik grup bir diğerine saldırdığında tepki göstermemek
- İnsanca yaşam sürdürmeye yeterli bir ücret ödemeyen firmalara müdahale edememek

c) Yerine getirme yükümlülüğü, devletin, kendi yetki alanındaki her birey için kişisel çabalarla karşılayamayacağı ihtiyaçlarının karşılanması için uygun imkanları sağlamak üzere gerekli tedbirleri almasını gerektirir.

Bu tür ihlallere örnek ihmali fiiller:

- Temel sağlık hizmetleri sisteminin kurulmasında başarısız olmak
- İlk öğretimde parasız eğitim sistemini oluşturmada başarısız olmak

6.2 “Aşamalı Gerçekleştirme” Yaklaşımı

Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların izlenmesinde kullanılan diğer bir izleme yöntemi “aşamalı gerçekleştirme” yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin “Sözleşmeye Taraf her Devlet Sözleşmede tanınan hakların tam olarak

gerçekleşmesini aşamalı olarak başarmayı hedefleyen tedbirleri, mevcut kaynaklarını azami biçimde kullanarak, almayı kabul eder” şeklindeki 2inci maddesinden kaynaklanır. Bu nedenle, bu yaklaşım, hükümetin ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gerçekleştirilmesi yönündeki çabalarının periyodik olarak değerlendirilmesine ve farklı dönemlerde sağlanan ilerlemelerin karşılaştırılmasına odaklanır. Bu nedenle de uzun bir dönemde, ulusal nüfus sayımındaki gibi, büyük miktarda verinin toplanmasını gerektirir. Bu durumda, bu yaklaşım en iyi biçimde, hükümetler ve anlaşmaları izleyen hükümetler arası kuruluşlar tarafından kullanılabilir. Birincisi verileri toplar ve sonra ikincisine rapor eder.

6.3 Olay Temelli İzleme Yöntemi

İnsan hakları durumunu izlemede iki belirgin yöntem kullanılır: *Olaylar* (ya da *fiil*) *temelli* yöntem ve *gösterge temelli* yöntem.

İzlemede “olaylar yöntemi”, insan hakları ihlaline yol açan çeşitli icrai ve ihmali fiillerin tanımlanmasını içerir. Diğer bir deyişle olaylar yöntemi “ihlaller” yaklaşımının somut biçimidir.

Bu yöntem, ihlal olarak addedilecek bir ya da daha fazla fiilden oluştuğundan şüphelenilen ya da teyit edilen bir olayın soruşturulması ve belgelenmesini içerir. Örneğin, bir protesto gösterisinin dağıtılması, katılımcılardan bazılarının dövülmesi, gösterinin önderlerinin gözaltına alınması gibi birçok ihlal fiilini kapsayabilen bir olaydır. Olaydan ve onun bileşenleri olan fiillerden ayrı olarak, mağdur ve ihlalci de dahil ilgili kişilere ilişkin bilgiler de kayıt altına alınır. HURIDOCS olayların farklı unsurlarının ve ilgili bilgilerin kaydedilmesi için bir dizi standart form geliştirmiştir. “Olaylar” yönteminin daha ayrıntılı bir tartışması için “*HURIDOCS Events Standard Formats: A Tool for Documenting Violations*” (Olaylar Standart Formları: İhlallerin Belgelenmesi İçin Bir Araç) isimli kitaba bakınız⁴.

“Olaylar” yöntemi, öldürmeler, gözaltına almalar, işkence ve benzeri aleni fiilleri izlemede etkili olmuştur. Daha az görünür fiillerin araştırmaları, özellikle de yetkililerin tepki göstermeme durumları gibi ihmali fiiller, giderek daha çok bu yöntemle izlenmektedir.

“Olaylar” yönteminin sınırlılığı, toplumdaki toplam mağdur sayısının küçük bir bölümüne tekabül eden, ihlallerin toplam sayısını vererek tam bir resme ulaşılmasını sağlayamaması ya da genellikle bunu hedeflememesidir. Bu anlamda iki temel sorun alanı tanımlanmıştır;

İzleme organı çalışma alanındaki ihlalleri içeren olayların hepsinden haberdar olamaz. Bunun en başta gelen nedenleri devam eden olaylara ilişkin bilgi verecek yerel bağlantıların eksikliği ve halkın bazı olayları ihlal olarak görmemesi sonucu gözardı etmesidir.

İzleme organı ihlal olasılığı taşıyan olaylardan haberdar olsa bile, kaynak yetersizliği, sürmekte olan askeri operasyonlar ve tanıkların öne çıkmaktan çekinmesi gibi nedenlerden ötürü soruşturma ve belgeleme yapamayabilir.

“Olaylar” yönteminin, HURIDOCS Standart Olay Formları ile birlikte kullanılması rastgele örneklem içeren bir araştırmanın yapılması olarak görülebilir. Yine de “rastgele örneklem” teriminin, katılımcıların sadece ulaşılabilenlerle sınırlı olduğu anlamına geldiği vurgulanmalıdır. Hükümet dışı kuruluşlar tarafından ulaşabildikleri her yerde yürütülen iz sürme, soruşturma, belgeleme ve takip etme çabalarında hiç bir şey rastgele değildir.

⁴ Dueck, Judith, Manuel Guzman ve Bert Verstaappen. *HURIDOCS Standard Formats : A Tool for Documenting Human Rights Violations*. Versoix: HURIDOCS, 2001.

Önemli olan bu yöntemi kullandıktan sonra yayınlanacak raporları sınırlamaktır. Böylesi bir sınırlama meydana gelmiş pek çok ihlalin olduğunu ancak soruşturulup belgelenemediğini gösterebilir. Rapor, bazı olayların soruşturulmasını engelleyen faktörleri de tanımlayabilir.

6.4 Gösterge Temelli İzleme Yöntemi

Bir gösterge, birşeyin nerede olduğunu, hangi yöne yöneldiğini ve hedeften ne kadar uzakta olduğunu gösteren bir araçtır. Bir durumda neyin yalnız olduğunu söyleyen ve sorunu çözmek için yapılması gerekenin ne olduğunu gösteren bir işaret ya da belirti görevi görür. Göstergelere ilişkin bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

- Eğitim alanında: Yetişkin okur yazarlık oranı
- Sağlık alanında: Bebek ölüm oranları
- Siyasi katılım alanında: Kadınların parlamentoda elde ettikleri koltuk sayısı ve bunun oranı
- Bilgiye erişim alanında: Telefon hatlarının nüfusa oranı

İki tür gösterge vardır: Sonuç göstergeleri ve süreç göstergeleri. Bir **sonuç göstergesi** belirli bir yükümlülüğü yerine getirmek için devlet tarafından gösterilen gayretlerin sonucunu ya da gösterilmemesinin sonucunu ölçer. Böylelikle belirli bir hakkın kullanımı konusundaki güncel duruma ilişkin bir görüntü sağlar. **Süreç göstergesi** ise devletin kendi yükümlülüklerini ne ölçüde yerine getirdiğini ölçer.

Örneğin, bir devlet, yurttaşları arasında okur yazarlık oranını artırma yükümlülüğüne sahiptir. Okur-yazarlık oranı bir sonuç göstergesi, ülkedeki okul sayısı ise bir süreç göstergesi olacaktır. Bir diğer örnek, yeni doğan bebekler arasındaki ölümleri azaltma yükümlülüğü ile ilgili. Sonuç göstergelerinden biri bebek ölüm oranı, süreç göstergelerinden biri de çocuk hastalıklarına karşı aşılanmış çocukların oranı olacaktır.

Eşik belli göstergeler kullanıldığında ulaşılmaması hedeflenen düzeydir. Örnek olarak, yetişkin okur-yazarlığı oranı gösterge olarak kullanıldığında, eşik ülke çapında yetişkinler arasında %75 düzeyinde okur-yazarlık olarak tanımlanabilir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve BM Kalkınma Programı (UNDP) gibi hükümetlerarası kuruluşlar tarafından, ülkelerin ekonomik ve sosyal koşullarının ölçülmesi amacıyla halen kullanılmakta olan birçok gösterge vardır. Bu göstergeler oldukları gibi kullanılabilir ya da yerel kullanım için uyarlanmaları gerekebilir, aynı zamanda hükümet dışı kuruluşlar da kendi göstergelerini oluşturabilirler.

Göstergeler, özellikle kalkınma örgütleri tarafından ekonomik sosyal ve kültürel haklar alanında kullanılmakla birlikte, eşit bir biçimde kişisel ve siyasal haklar alanında da uygulanabilirler. Yukarıda da verilen bir örnek kadınların parlamentoda sahip oldukları koltuk oranı iken, bir diğeri de gözümlenilenlerden işkenceye maruz kalanların oranı olabilir.

Göstergeler hem “ihlal” ve hem de “tedrici gerçekleştirme” yaklaşımlarında da kullanılabilirler. Eğer bir Taraf Devlet belirli bir hakkın yerine getirilmesinde asgari yükümlülüklerini yerine getirmede başarısız ise, bu doğrudan bir ihlal olarak nitelendirilebilir. Eğer bir eşik karşılanamıyor ise ya da bir hükümet başlangıç için ulaşılabilecek herhangi bir hedef bile koymamışsa, bu da hemen hükümet hesabına bir ihlal olarak yorumlanabilir. “Tedrici gerçekleştirme” yaklaşımı açısından, hem sonuç hem de süreç göstergeleri kullanarak belirli bir zaman diliminde elde edilen bulgular devletin çeşitli yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini gösterebilir.

Genel olarak, göstergeler belirli bir durumda sorunların büyüklüğünü ifade etmede son derece değerlidirler. Bununla birlikte, göstergelerin kullanılması, özellikle öldürme, zorla yerinden etme, kayıplar gibi vahim ihlaller açısından, “olaylar” yönteminin yerine geçmez. Gösterge temelli yöntemin temel bir zayıflığı da, odak noktasının bireyden uzaklaşmasıdır. İnsan hakları çalışmalarında, özellikle eğer doğrudan yardım sağlanacak ise mağdurlara ilişkin ayrıntıları bilmek genellikle gerekir.

Öte yandan, yeterli miktarda veri toplanması ve veri analizi yapmak için gerekli araçların ve tekniklerin kullanılmasıyla, olayların izlenmesi ile elde edilen sonuçlar göstergelere dönüştürülebilir. Örneğin, farklı yerel alanlarda gözaltına alınanların tümü içinde işkenceye maruz kalanların oranını gösteren yeterli ve iyi seçilmiş örnekler varsa, polisin gözaltına alınmış kişilere muamelesinin durumuna ilişkin bir gösterge vermek için ulusal bir projeksiyon yapılabilir.

Özetle, “olaylar” yöntemi ile “gösterge temelli” yöntemin bileşimi bir duruma ilişkin kapsamlı ve ayrıntılı bir resim sunmalıdır. Bu özellikle ihlallerin büyüklüğü ve niteliğinin yanı sıra ekonomik ve siyasal gerçeklikle ilgili verilerin, durumun bir çatışmaya dönüp dönmeyeceğine ilişkin karar verme sürecinde, canalıcı önemde olduğu erken uyarı alanında gereklidir.

6.5 Kanunlar, Politikalar ve Bunların Uygulanmalarının İzlenmesi

Bir ülkenin durumunun izlenmesinin önemli bir bölümü, ülkenin kanunlarını gözden geçirmek ve uluslararası standartların benimsenmesi anlamında bir ilerlemenin olup olmadığını ortaya çıkarmak oluşturur.

Öncelikle bir hükümet tarafından hangi uluslararası araçların imzalandığını, onaylandığını ya da kabul edildiğini araştırmak gerekir. Sonra, eğer varsa, ulusal mevzuatın incelenmesi için iyi bir başlangıç noktası olan ülkenin Anayasasına bakılabilir. Bir Anayasa normal olarak haklara ilişkin bir beyannameyi kapsar ve bu anlamda uluslararası standartlarla Anayasa hükümlerinin ne denli uyduğunu belirlemek kolaydır. Daha sonra da, ülke mevzuatında yer alan öze kanunlar incelenebilir. Örneğin, insan haklarına ilişkin bir çok hüküm ceza yasalarında bulunabilir.

Hukuk sadece mevzuatta yer alan kanunlarla sınırlı değildir. Örneğin, mahkeme kararları, özellikle Yüksek Mahkeme ya da ülkenin en yüksek yargı organının kararları hukukun bir parçası haline gelir ve genellikle içtihat olarak adlandırılırlar.

Kanunların farklı etki düzeylerinin olduğunu hatırlamak gerekir. Bazı kanunlar kendiliğinden yürürlük yetkisine sahip iken bazılarının yaşam bulması için yürürlük kanunlarına ihtiyaç olabilir. Örneğin Anayasa işkencenin yasak olduğuna ilişkin bir hüküm barındırabilir. Bu genel bildirim etkili olması için, yasama organı tarafından kabul edilmiş, işkencenin bir suç olarak tanımlandığı ve işlenmesi halinde nasıl cezalandırılacağına ilişkin bir yürürlük kanununa gereksinim olabilir.

Mevcut kanunları inceledikten sonra atılacak yeni adım, önerilmiş, taslak haline getirilmiş, tartışılmış ya da tartışılmakta olan tasarıları izlemektir. Her tasarı içerdiği hükümler açısından desteklenecek ya da karşı çıkılacak olup olmadığını görmek üzere gözden geçirilebilir. Dahası, hükümet dışı kuruluşlar lobi planları için somut bir temel oluşturmak amacıyla yasama organının her bir üyesinin insan hakları ile ilişkili konularda nasıl oy kullandıklarını izleyebilirler.

Mevzuatın önemli bir parçası ulusal bütçe ile ilişkilidir. Hükümetin insan haklarını geliştirmeyi hedefleyen politikaları kabul edip etmediğini ve bunları uygulamada ciddi olup olmadığını görmek için bütçe analizleri yapılabilir.

Hükümet organlarının ulusal ve yerel düzeylerde hazırladıkları yıllık raporlar kanunların, politikaların, programların ve planların niyetlendiği gibi uygulanıp uygulanmadığını görmek üzere incelenebilir. Hükümetler tarafından ulaşılmaması hedeflenmiş çeşitli eşikler, genellikle de uzun dönemli kalkınma planları standartlar olarak kullanılabilir.

6.6 İnsan Hakları Kuruluşlarının ve İnsan Hakları İle İlgili Diğer Hükümet Organlarının Kuruluş ve Gelişmelerinin İzlenmesi

Çoğunlukla Paris İlkeleri olarak adlandırılan *İnsan Haklarının Korunması ve Yaygınlaştırılması İçin Ulusal Kurumların İşlev ve Statülerine İlişkin İlkeler*, 1991 yılında BM İnsan Hakları Merkezi tarafından düzenlenen uluslararası bir atölye çalışmasında benimsenmiş ve sonra da, 1992 yılında, İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilmişti. Paris İlkeleri, ulusal insan hakları komisyonları, ombudsman ve uzmanlaşmış komisyonlar gibi kurumların kuruluş ve çalışmalarının izlenmesinde kullanılacak uluslararası bir standartlar dizisi sağlar.

Yargı sistemi de bir biçimde, ihlallere karşı hak arayışındaki yurttaşların sıklıkla başvurdukları bir insan hakları kurumu olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle uluslararası hükümet dışı kuruluşlar da dahil olmak üzere, bazı kuruluşlar yargı sisteminin bağımsızlığını izlerler. Yargıç ve Avukatların Bağımsızlığı ile ilgili bir BM Özel Raportörü de vardır.

Eğitim ve öğrenim ile ilgili kurumlar da incelenebilir. Örneğin, okul müfredatlarında temel insan hakları değerlerinin yer alıp almadığını belirlemek değerli olabilir. Resmi görevlilerin mesleki eğitimi özellikle de kanun uygulayıcılarının ve silahlı kuvvetler mensuplarının eğitimi de ilgilenebilecek alanlardan biridir.

7. BİR VAKA NASIL İZLENİR

7.1 Vaka Çalışması

Bir vakayı nelerin oluşturduğu tepki gösteren kuruluş tarafından belirlenir. Normal olarak söz konusu olan, bir kişinin belli konularla ilgili, örneğin sağlık ya da hukuki durumudur. Genel olarak müdahale eden bir kuruluşun bir hizmet vermeye başladığı tarih ve hizmetin sona erdiği tarihle belirlenir.

Hukuki vaka çalışması adalet arayışı içindeki bir mağdurun karşı karşıya kaldığı mahkeme süreçleri ya da diğer hukuki süreçlerle ilgilenir. Mağdurun haklarının ihlal edilmemesini sağlamak için davanın yakından izlenmesi gerekir. Örneğin, uluslararası sözleşmelerde suçlanan ya da gözaltında bulunan bir kişiye tanınması gereken bir çok haktan söz edilir, aşağıda bunların bir kısmı sıralanmıştır:

a. Gözaltına alındığında:

- Hukuka aykırı gözaltı durumunda serbest bırakılma hakkı

b. Suçlandığı ya da hakkında dava açıldığında:

- Dava sonuçlanana kadar suçsuz kabul edilmesi hakkı
- Savunma hazırlaması için yeterli kadar zaman ve imkan tanınması hakkı
- Tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı
- Bağımsız bir mahkemede yargılanma hakkı
- Adil yargılanma hakkı
- Aleni yargılanma hakkı
- Ücretsiz tercüman yardımından yararlanma hakkı
- Güçlerin eşitliği hakkı (İddia ve savunma)
- Çabuk ve ayrıntılı bilgi edinme hakkı
- Yargılanma talebinde bulunma hakkı
- Hukuki yardım alma hakkı
- Daha önce beraat ettiği ya da mahkum edildiği bir suçle ilgili olarak yargılanmama ya da cezalandırılmama hakkı
- Yöneltilen suçlamalar konusunda bilgilendirilme hakkı
- Mahkemeye erişim hakkı
- Avukatıyla haberleşme hakkı
- Tanıkları sorgulama hakkı
- Olay tarihinde yürürlükte olan yasalar tarafından suç olarak tanımlanmayan bir fiilden ötürü cezalandırılmama hakkı
- Suçun gerçekleştiği tarihte yürürlükte olan yasalar tarafından tanımlanan cezadan daha yüksek bir cezaya mahkum edilmemek
- Bizzat savunma yapma hakkı
- Kendisini suçlu konumuna düşürecek delil vermeme hakkı
- Dava sonuçlanmadan serbest bırakılma hakkı (kefalet tayini gibi)

c. Mahkum edildiğinde:

- Temyiz için başvurma hakkı
- Kararın değiştirilmesini talep etme hakkı
- Af isteme hakkı

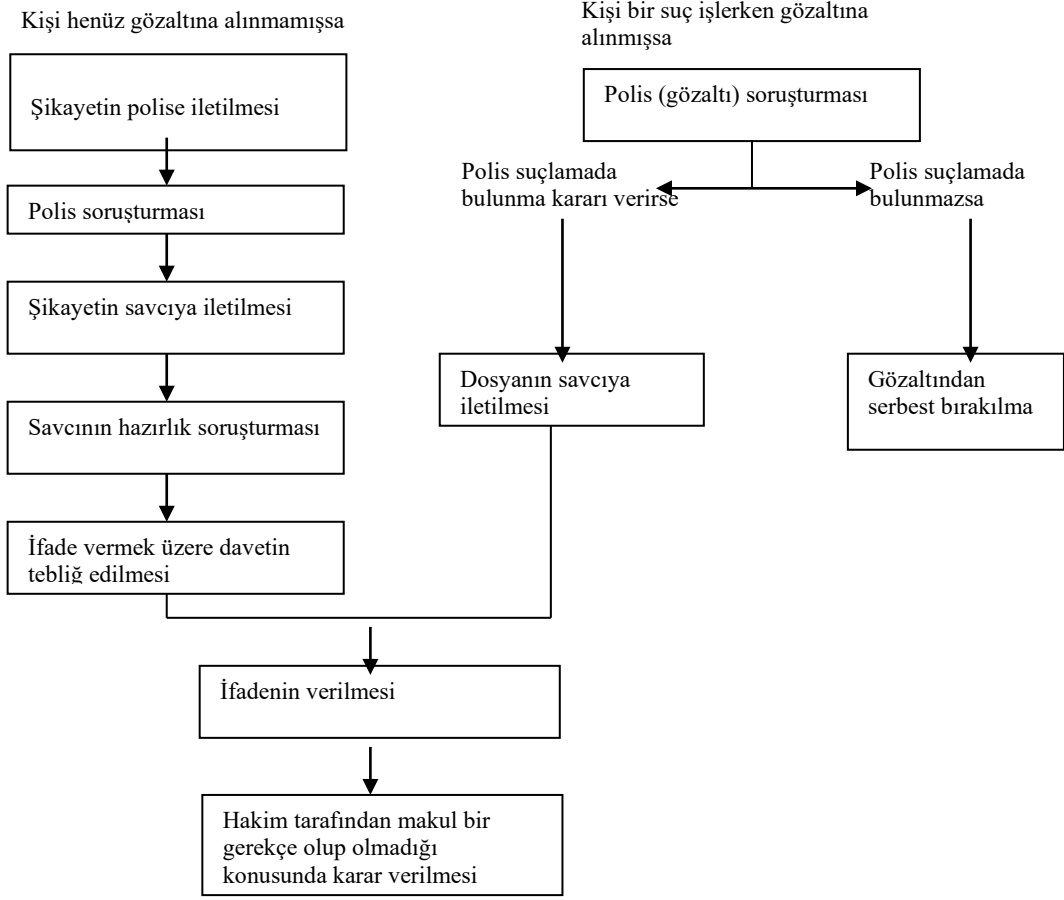
Kendisini suçlu konumuna düşürecek delil vermeme hakkına, kişinin suçlanması ya da hakkında dava açılmasından da önce gözaltına alınma anından başlayarak saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamak gerekir.

Gözaltındaki bir kişinin davasının izlenmesinde gözaltına alma ile ilgili olarak doğru işlem sırasının izlenip izlenmediğine dikkat edilmelidir. Örneğin, suç işlediğinden şüphelenilen bir kişinin gözaltına alınmasında uygun işlem, ilk olarak yetkili bir görevli tarafından hazırlık soruşturması yapılması daha sonra bu soruşturmanın sonucuna dayanarak bir tutuklama kararı alınmasıdır. Bu özel işlemin ihmal edilebileceği tek durum kişinin suç üstü yakalanması durumudur.

İzlenebilecek diğer bir konu farklı aşamalarda geçirilen sürelerdir. Suçlanan kişilere karşı işlenen ihlallerin önemli bir kısmını yasal süre sınırlamalarına uyulmaması oluşturur. Örneğin, gözaltına alınan bir kişi, normal olarak, herhangi bir suçlama yapılmadan ancak sınırlı bir süre tutulabilir. Suçlamaların hemen bildirilmemesi ya da herhangi bir suçlama yapılmadan tutulmaya devam edilmesi haklarının ihlal edilmesi anlamına gelir. Bir yargılamanın çok uzun süre alması da yaygın ihlal örneklerinden biridir.

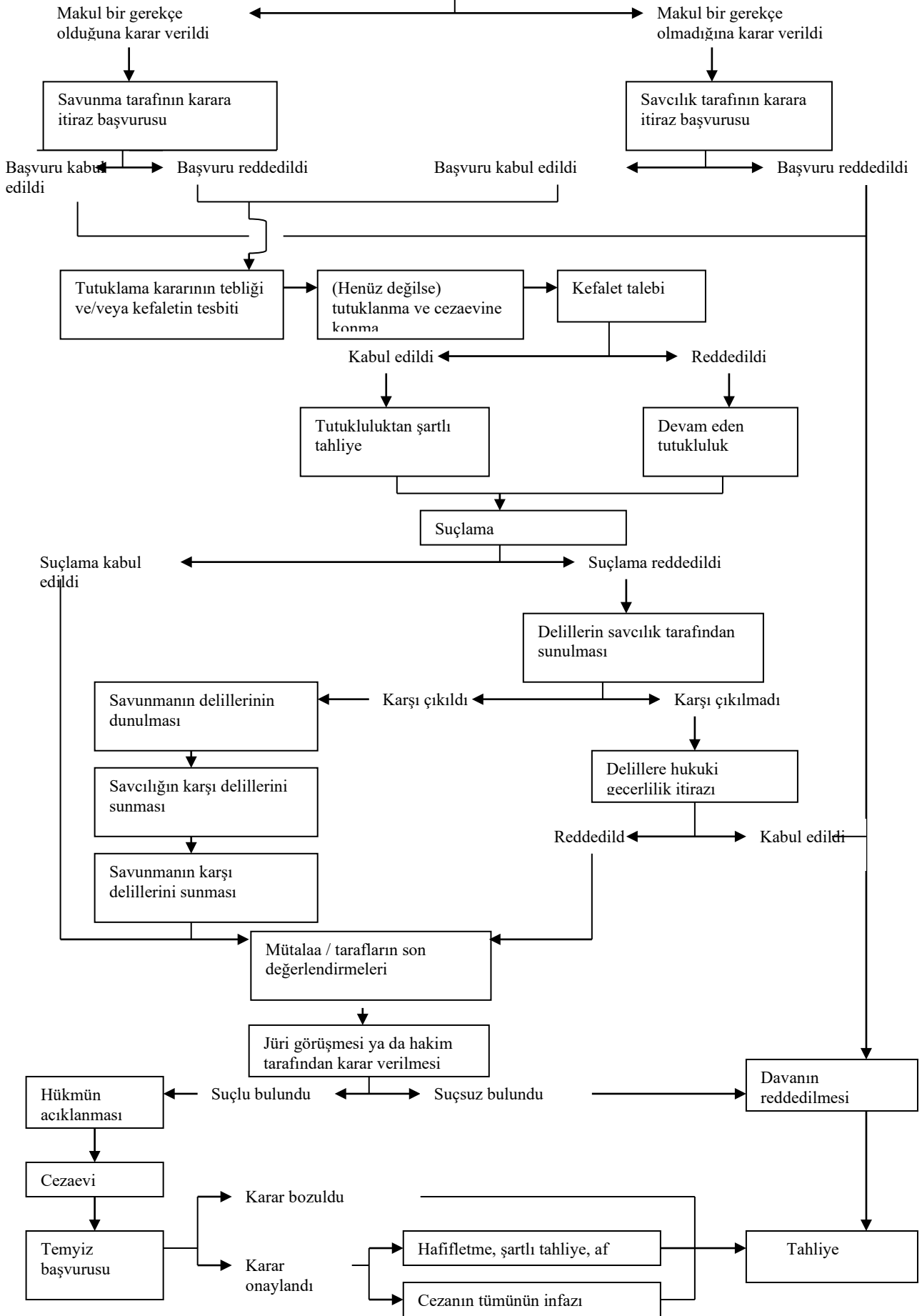
Takibeden iki sayfada suçlanan ve gözaltına alınan bir kişiyle ilgili davanın normal aşamalarını örnek olarak gösteren bir akış şeması yer almaktadır. Sunulan ve belli bir ülkede geçerli olan standartların başka ülkelerde farklı uygulanmakta olabileceğini belirtmek gerekir. Okuyucu suçlanan ve gözaltına alınan bir mağdurun davası ile ilgili gelişmeleri izlemekte kullanmak üzere benzer bir akış şeması geliştirebilir.

Suçlanan/Gözetiminde bir Kişiyile İlgili Davanın İzlenmesi İçin Kullanılabilecek Akış Şeması

(devamı sonraki sayfada

(önceki sayfadan devam ediyor)

7.2 Mağdurların Rehabilitasyonlarının İzlenmesi

Hükümet dışı kuruluşların ilgi gösterdiği diğer bir vaka çalışması alanı işkence ve diğer nedenlerle travma yaşayan mağdurların rehabilitasyonudur. Bu alanda görev yapan hükümet dışı kuruluşların genellikle izledikleri adımlar şunlardır:

- a. Mağdurun başvurusunun alınması, başka bir hükümet dışı kuruluş tarafından sevk edilmişse sevkinin kabul edilmesi
- b. Mağdurun durumu konusunda aşağıdaki konuların belgelenmesini de içeren genel bir değerlendirme yapılması:
 - Kişisel bilgiler
 - Olayla ilgili bilgiler (İhlal, koşulları ve ilgili bilgiler)
 - Yaralanmalar ve sonuçları
 - Mağdurun tıbbi ve psikolojik geçmişi
 - Mağdurun ailesi, ekonomik ve hukuki durumu
- c. Rehabilitasyon planının hazırlanması
 - Tıbbi değerlendirme ve önerilen tedavi yöntemi
 - Zihinsel sağlık değerlendirmesi ve önerilen tedavi yöntemleri
- d. Rehabilitasyon planının uygulanması
- e. Rehabilitasyonun değerlendirilmesi
- f. Çalışmanın bitirilmesi

7.3 Standart Formların ve Kontrollü Sözlüklerin Vaka İzleme İçin Kullanılması

Standart formlar ve kontrollü sözlükler durum izlemesi için olduğu kadar vaka izlemesi için de eşit biçimde çok yararlıdır. Özellikle *HURIDOCS Olay İzleme Formları* gözaltına alma, işkence ve öldürmeler gibi durumlarda bilgi ve ilgili hukuki gelişmelerin kaydı için formlar içerir. İşkence yöntemlerinin sınıflandırılması, alıkoyma yöntemleri ve mahkeme türleri gibi ayrıntıların kaydedilmesinde kullanılacak *mikro kavram dizinleri* mevcuttur. Dahası, hukuki, tıbbi ya da başka tür yardımlar gibi müdahalelerin kaydedilmesinde kullanılmak üzere bir form da mevcuttur. Kullanıcılar, örneğin travma mağdurlarının rehabilitasyonunun izlenmesi gibi, yerel kullanıma daha uygun hale getirmek üzere formlar üzerinde değişiklikler yapabilirler.

8. VERİ NASIL ANALİZ EDİLİR

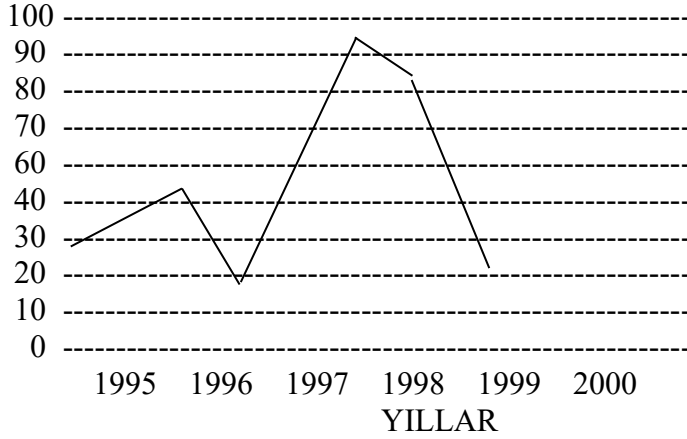
Izleme, gelişmelerin kaydedilmesi ile birlikte, belirli bir durumda bulunabilecek sorunları ortaya çıkarmayı ve tanımlamayı amaçlar. İlk bakışta farkedilemeyen sorunların ya da gelişmelere ilişkin işaretlerin ortaya çıkarılması, ilişkilerin gösterilmesi, ya da bulguların daha açık ve ikna edici biçimde sunulması için veri analizine ihtiyaç vardır. Kullanılabilecek farklı veri analizi araç ve yöntemleri mevcuttur. Burada örnek olarak bunlardan birkaçı; zaman serileri, grafik ya da çizimlerin kullanımı ve çapraz çizelgeler oluşturma tartışılacaktır.

Zaman serileri birbirini takibeden zamanlarda oluşan değerlerden (ölçüler ya da sayılar) oluşan serilerdir.

Yıl	Sayı
1995	26
1996	41
1997	12
1998	97
1999	83
2000	11

Tablo 1. Bir ülkede meydana gelen yasa dışı infazları sayısı

Verilerin grafik ya da çizim kullanılarak sunulması görünürlüğü artırır ve yapının daha kolay belirlenmesini sağlar. Örneğin yukarıdaki tablodaki veriler grafik olarak aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Grafik 1. Bir ülkede meydana gelen yasa dışı infazları sayısı

Değişkenlerin karşılıklı olarak ilişkilendirilmesi yoluyla verinin daha derinliğine analiz edilmesi mümkün olur. Örneğin, bir şehirde sokağa çıkma yasağının ihlali gerekçesi ile 73 kişinin gözaltına alındığını farzedelim. Bu 73 kişiden 40'ı çoğunlukta olan 23'ü de azınlıkta olan etnik grubun üyesi olsun. Gözaltı sürelerinin de 1 ile 4 gün arasında değiştiğini düşünelim. Gözaltı süresinin uzunluğu ile etnik köken arasında karşılıklı bir ilişki olup olmadığını anlamak için aşağıdaki gibi bir çapraz çizelge oluşturulabilir:

Gözaltı süresi	Etnik köken		
	Çoğunluk	Azınlık	Toplam
1 gün	28	3	31
2 gün	7	5	12
3 gün	4	10	14
4 gün	1	4	5
Toplam	40	22	62

Tablo 2. Bir kentte gözaltına alınan kişilerin etnik kökeni ile gözaltı süresinin uzunluğu arasındaki karşılıklı ilişki

İki değişken (gözaltı süresinin uzunluğu ile etnik köken) arasında gerçekten karşılıklı bir ilişki olduğu kolaylıkla görülebilir. Eğer rakamlar yüzelere çevirilirse ve bu rakamlar kullanılarak grafikler çizilirse bulgular daha da açık hale gelebilir.

HURIDOCS Mikro kavram dizinleri gibi uygun kontrollü sözlükler hazırlanır ve uygulanırsa farklı istatistikî sonuçlar üretmek mümkün olabilir. Örneğin, mağdurlarla ilgili olarak mağduriyet türü, cinsiyet, etnik köken ya da diğer kategorilere, sadece biri ya da tümüne, göre dağılımlarına ilişkin istatistikler üretilebilir. Benzer biçimde, faille ilgili, katılım dereceleri, ilgilendikleri olayların gerçekleştiği bölgeler gibi değişik bilgi türlerini de göstermek mümkündür.

Okuyucu insan hakları alanında veri analizi için mevcut araç ve tekniklerin daha ayrıntılı bir tartışması için *Data Analysis for Monitoring Human Rights*⁵ (İnsan Haklarının İzlenmesi İçin Veri Analizi) adlı kitaba başvurabilir.

⁵ Spierer, Herbert F., ve Louise Spierer. *Data Analysis for Monitoring Human Rights. (İnsan Haklarının İzlenmesi İçin Veri Analizi)* Washington D.C.: AAAS ve HURIDOCS ortak çalışması, 1993. Yeni baskısı hazırlanıyor.

9. DAHA FAZLA NE YAPILABİLİR?

Bu rehber izleme konusunda, insan hakları örgütlerine değişik çalışma yöntemlerini gösteren genel bir özet sunmak üzere hazırlanmıştır. Yöntemlerden biri hükümetlerarası özellikle de anlaşma temelli kuruluşlarla çalışmaktır.⁶

Hükümetlerarası kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen izleme faaliyetleri bahsinde BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisinden söz edilmemişti. Ancak, izleme konusunda, özellikle farklı insan hakları kuruluşlarının program ve faaliyetlerinin koordine edilmesi biçiminde hayati bir rol oynadığını belirtmek gerekir. Öncelikle farklı anlaşma temelli yapılar tarafından ihtiyaç duyulan genel sekreterlik görevini yerine getirir. Ayrıca insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması konusunda farklı BM organlarının ne yapmakta olduğunun anlaşılması için zengin bir bilgi kaynağıdır.

Aşağıda hükümet dışı insan hakları örgütlerinin izleme çalışmalarında daha etkili olabilmeleri için yapılması mümkün olan diğer faaliyet türleri yer almaktadır.

9.1 Hükümet Planlarının İzlenmesi

İster etkin bir katılım için ister daha sonra izlemek için olsun, hükümet dışı kuruluşların dikkate alabileceği bir başka alan hükümetlerin uzun vadeli ekonomik ve sosyal kalkınma planlarının geliştirilme süreçleridir. Pek çok örnekte, hükümetler bu planların hedeflerini belirleyen eşikler oluştururlar. Hükümet dışı kuruluşlar planlama sırasında hükümetlerin gözetmesini istedikleri konuları dile getirebilir. Planlar tamamlandığında hükümet dışı kuruluşlar bunları hükümetin uygulamalarının izlenmesinde rehber olarak kullanabilirler.

9.2 Göstergelerin Oluşturulması ve Geliştirilmesi

Hükümet dışı kuruluşlar hükümetler arası ve hükümet organları tarafından kullanılan mevcut göstergeleri, uygulanabilirlikleri ya da yerel ihtiyaçlara uyarlanma gereksinimi açısından inceleyebilirler. Hükümet dışı kuruluşlar, hükümetlerin büyük ölçekli veri toplamak için sahip oldukları kaynaklara sahip olmamaları nedeniyle, kendilerinin kullanabileceği göstergeleri de geliştirebilirler.

HURIDOCS ve Amerikan Bilimsel Gelişme Derneği'nin (AAAS) Bilim ve İnsan Hakları Programı ekonomik, sosyal ve kültürel hakların izleme yöntemlerinin geliştirilmesi için bir proje yürütüyorlar. Bu proje kapsamında bu özel hakların izlenmesi amacıyla kullanılacak bir dizi el kitabı üretilenir. Bu haklara özel el kitapları, uygun göstergelerin izleme araçları olarak kullanımını da kapsayacak.

⁶ Hükümetlerarası kuruluşlar - çalışmaları ve nasıl ilişki kurulabileceği – konusunda okuyucuya aşağıdakileri önerebiliriz:

İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi (Cenevre), BM Eğitim ve Araştırma Enstitüsü (UNITAR) ve BM Personel Koleji Projesi (Torino). *Altı Temel Uluslararası İnsan Hakları Anlaşması Çerçevesinde İnsan Hakları Raporları El Kitabı*. Cenevre: Birleşmiş Milletler, 1997.

İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi ve BM Kütüphanesi. *CD-ROM Üzerinde İnsan Hakları 1999: Birleşmiş Milletler Belgeleri ve Yayınları Kaynakçası*. Cenevre: İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi ve Birleşmiş Milletler Kütüphanesi, 1999.

United Nations. Office of Legal Affairs. *Guidelines for the Conduct of United Nations Inquiries into Allegations of Massacres*. New York: United Nations, 1997.

Birleşmiş Milletler. Hukuk İşleri Ofisi. *Soykırım İddiaları Konusunda Birleşmiş Milletler Araştırmalarının Yürütülmesi İçin Yönergeler*. New York: Birleşmiş Milletler, 1997.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi (ed.). *İnsan Hakları: Bir Uluslararası Sözleşmeler Derlemesi*. 1. cilt. New York: Birleşmiş Milletler, 1994.

9.3 Gölge Raporların Hazırlanması

Hükümet dışı kuruluşların düşünebileceği bir diğer yol ise “gölge” ya da alternatif raporların hazırlanıp sunulmasıdır. Gölge raporlar, hükümet dışı kuruluşlar tarafından hazırlanan, hükümetlerin Antlaşma organlarına sundukları periyodik raporları tamamlayıcı bilgi sağlayan raporlardır. Gölge raporlar, hükümetin sunduğu raporlardan beklenen ölçüde geniş kapsamlı, ya da belirli konulara, özellikle de inatçı ve göze batan sorunlara odaklanan dar kapsamlı raporlar olabilir. Gölge raporların hedefi, antlaşmaya dayalı izleme organının ve ilgili hükümetin hükümet dışı kuruluşlar tarafından görülen sorunların farkında olmasını sağlamaktır.

Gölge raporlar hazırlanırken bir çok hükümet dışı kuruluş bir arada çalışabilir. Böylece daha büyük ölçekte bilgi bir araya getirilebilir. Birlikte çalışan grup büyüklüğü nedeniyle daha saygınlık kazanır ve antlaşmanın izleme organı ya da hükümeti etkileme gücü artar.

Grubun hükümet tarafından hazırlanan ilk raporun bir kopyasını elde etmesi iyi olur. Böylece hükümetin raporundaki boşluklar ve doğru olmayan noktalara ilişkin bir soru listesi hazırlanabilir. Bu liste, ilgili hükümetin yanıtlanması istenen “sorunlar listesinin” oluşturulmasında dikkate alınmak üzere antlaşmayı izleyen organa sunulabilir. Bu liste hükümet raporundaki boşlukları dolduracak ve doğru olmayan noktaları açığa çıkaracak alternatif bir raporun hazırlanmasında bir rehber olarak kullanılabilir.

9.4 Sonuç

Hükümetler arası kuruluşların çalışmalarının gerekliliği belirtilirken yerel çalışmaların daha önemli olduğunun altının çizilmesi gerekir. İzleme, ulusal yasaları ve politikaları etkilemek, insanları eğitmek ve onları hükümetin tepki göstermediği ya da yanıt vermede yetersiz olduğu konularda harekete geçirmek gibi temel amaçlara sahip olmalıdır. İnsan hakları örgütleri, BM Özel raportörlerinin bulguları, Antlaşma izleme organlarının yorumları gibi uluslararası çalışmaların sonuçlarını, ulusal ve yerel düzeyde verilen mücadeleyi güçlendirmek için ek araçlar olarak kullanılmalıdır.

Gerçek ve acil ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığını analiz etmek için çeşitli hükümet dışı kuruluşların çalışmalarında işbirliği ve eşgüdümün sağlanmasına gereksinim vardır. Farklı amaçları olan hükümet dışı insan hakları örgütlerinin bir arada çalışması, ülkede olan bitenin daha tam bir resminin elde edilmesini sağlayacak ve insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması için daha etkili stratejilerin düşünülmesi ve uygulanmasını mümkün kılacaktır.

SÖZLÜK

vaka – bir bireyin durumunu ilgilendiren devam eden gelişmeler dizisi, özellikle bir konu ile ilgili, örneğin hukuk ya da sağlık, genellikle bir müdahil kuruluşun hizmet vermeye başladığı zaman başlayan ve servisin bittiği zaman sona eren bir süreç

kontrollü sözlük – mümkün olduğu kadar kapsayıcı ve karşılıklı olarak dışlayıcı (birinin kapsadığı konuları bir diğerinin kapsamadığı), diğer muhtemel terimler yerine dokümantasyon görevlileri tarafından kullanılmak üzere tercih edilen terim ya da tanımların bir listesi

veri – bir sonuca ulaşmak için analiz edilmesi gereken bilgi parçaları. Bilgi bilimi alanında verinin “bilgi sağlamak üzere işlenmesi gereken semboller” olarak tanımlandığını belirtelim. Sosyal araştırmalarda başvuru verileri basit düzeyde de bilgi sağlayabilirler ancak daha fazla bilgi sağlamak üzere analiz edilmeleri gerekir.

belgeleme – bir olayla ya da bir mağdurun durumu ile ilgili araştırma sonuçlarının sistematik biçimde kaydedilmesi

erken uyarı – bir anlaşmazlığın, özellikle şiddet içeren bir çatışmanın patlak vereceğine dair belirtiler gösteren belli bir durumla ilgili değerlendirmenin, çatışmanın gerçekleşmesinden müdahale mekanizmalarının oluşturulmasına yetecek kadar önceden bildirilmesi,

olay – bir başlangıcı ve bir sonu olan ve mantıki sonucuna kadar gelişmeyi sürdüren, olan bir şey. Tek bir fiil, birbiriyle ilişkili bir fiiller dizisi ya da birlikte gerçekleşen ilgili bazı fiillerin bir bileşimi olabilir. Dahası içerdiği fiillerden en az birisi bir insan hakları ihlali (özgürlük hakkının ihlali olan keyfi gözüaltına alma gibi), ya da benzeri bir fiil (yasal gözüaltına alma gibi) olmalıdır.

bilgi toplama – bir olaydaki ihlalleri belirleme ve bu ihlallerle ilgili gerçekleri bir araya getirme işlemi. Bilgi toplama ve soruşturma eşanlamlı olarak kullanılabilen terimlerdir.

alan – bir formda, belge başlığı, yazarın ismi ya da sayfa sayısı gibi bir bilginin kaydedildiği boşluk

form – üzerine bilgi kaydedilen alanlardan oluşan boş sayfa. Form kağıt üzerinde, bir kelime işlemcinin sayfasında ya da bir veri tabanı programının veri giriş sayfasında olabilir.

mikro kavram dizini – standart bir formun bir alanında kullanılacak terimlerle ilgili kısa, kontrollü bir sözlük

izleme – bir durum ya da tek bir vakanın, uzun bir süre, kabul edilmiş normlara göre, gösterilecek tepkiye temel oluşturacak bir değerlendirme yapmak amacıyla yakından incelenmesi

kayıt – bir şeyin, kişinin, bir grup kişinin, bir olayın bir alanlar dizisine girilmiş verilerden oluşan tanımı. Diğer bir deyişle tümüyle doldurulmuş bir form bir kayıt oluşturur.

standart form – kapsamına ilişkin notları ile önceden belirlenmiş bir biçimde düzenlenmiş bir alanlar dizisi. Tümüyle doldurulmuş standart bir form bir kayıt oluşturur.